МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ПОДАТКОВОЇ СПРАВИ, ОБЛІКУ ТА АУДИТУ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ, МАРКЕТИНГУ ТА БІЗНЕС-АНАЛІТИКИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Формування туристичної сфери в умовах сталого розвитку регіону в період нових економічних загроз та викликів»

Здобувача вищої освіти II рівня, II_курсу, групи ЕМРМ-23-1,
спеціальності 051 «Економіка»,
освітня програма «Економіка міста та регіону»

_____ Усика Олександра Антоновича
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник _____ Скорик Марина Олегівна
кандидат економічних наук, доцент
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Керівник освітньо-професійної
програми _____ Скорик Марина Олегівна, к.е.н., доцент
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту за рішенням кафедри економічної політики, маркетингу та бізнес-аналітики
протокол від «07» 04 2025 № 9

Завідувач кафедри _____ Паянок Тетяна Миколаївна
(підпис) кандидат економічних наук, доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь – 2025

Реєстрація № 25 20.01.25р.
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту (50) 15.01.2025
(до захисту, на доопрацювання) (дата)

Результат захисту 50 06.02.25
(оцінка) (дата)

Голова комісії: (підпис) Ю. В. Охрімленко
(ініціали, прізвище)

Члени комісії: (підпис) М. О. Скорик
(ініціали, прізвище)

(підпис) М. А. Жорж
(ініціали, прізвище)

(підпис) П. Б. Юр'єва
(ініціали, прізвище)

Секретар екз. комісії Мир. М. Гнатишук

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КЕРІВНИКОМ ТА РЕЦЕНЗЕНТОМ				
I.Зміст кваліфікаційної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 30	30		15.01.25 Скорик М.О.
2.Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	10		
3.Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	5		
4. Рецензент	від 0 до 5	5		
РАЗОМ БАЛІВ*	від 0 до 50	50		
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
I.Доповідь	від 0 до 10	10		
2. Роздатковий матеріал	від 0 до 5	5		
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	від 0 до 25	25		
5. Апробація	від 0 до 10	10		
РАЗОМ БАЛІВ	від 0 до 50	50		
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	від 0 до 100	100		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
100	5	A	06.02.25.	Охрімєнко І.В. Скорик М.О. Корж М.В. Юр'єва П.Б. Тевінцук М.М.

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЄКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	
60-69	Б	3 (задовільно)
50-59	E	
35-49	ЄХ	2 (незадовільно)

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет податкової справи, обліку та аудиту
Кафедра економічної політики та сталого розвитку
Спеціальність 051 «Економіка»
Освітньо-професійна програма «Економіка міста та регіону»

Затверджую
Завідувач кафедри економічної політики
та сталого розвитку
_____ М.О. Скорик

Завдання на кваліфікаційну роботу
здобувачу вищої освіти
Усику Олександру Антоновичу

1. Тема кваліфікаційної роботи: «Формування туристичної сфери в умовах сталого розвитку регіону в період нових економічних загроз та викликів».

Затверджена наказом ректора від 21.12.2023 р. № 1717

2. Строк здачі закінченої роботи 15.01.2025 р.

3. Цільова установка – обґрунтування теоретичних й концептуальних засад формування стійкої до кризових явищ туристичної сфери регіону, що сприятиме створенню ефективних стратегій та програм її розвитку в умовах нових економічних викликів.

Метою дослідження є розробка є розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення ефективності функціонування туристичної галузі в умовах сталого розвитку регіонів, з урахуванням нових економічних загроз та викликів, зокрема, наслідків військових дій в Україні.

Об'єктом дослідження є трансформаційні процеси в туристичній галузі, які відбуваються в умовах нових економічних викликів та спрямовані на забезпечення сталого розвитку регіонів.

Предметом дослідження є дослідження теоретико-методологічних та практичних аспектів розвитку туристичної сфери в регіоні з урахуванням принципів сталого розвитку та впливу сучасних економічних викликів.

База дослідження: Причорноморський регіон.

4. Вихідні дані до роботи: законодавчі та нормативні акти, результати наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених, дані офіційної статистики, статистична звітність Причорноморського регіону.

5. Перелік графічного матеріалу - 10 рисунків і 6 таблиць.

6. Зміст кваліфікаційної роботи: РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ; 1.1. Концептуальні основи формування туристичної сфери в контексті сталого

розвитку; 1.2. Методичні засади оцінки стану туристичної сфери ре
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ В УМ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ; 2.1. Динаміка регіонального тури
умовах кризи та перехід до сталого розвитку; 2.2. Ефективне викори
економічних ресурсів для підтримки сталого розвитку регіонального ту
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТУРИСТИ
ГАЛУЗІ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.

7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання е роботи	
		За планом	Фа
1.	Вибір теми, вивчення літературних джерел і складання плану роботи	До 23.10.2023	23.10.
2.	Підготовка першого розділу роботи та подання керівнику	До 15.04.2024	15.04.
3.	Підготовка другого розділу роботи та подання керівнику	До 28.06.2024	28.06.
4.	Підготовка третього розділу роботи та подання керівнику	До 25.11.2024	24.11.
5.	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника	До 10.01.2025	15.01.
6.	Перевірка на плагіат та отримання відгуку керівника роботи	До 15.01.2025	15.01.
7.	Попередній захист	20.12.2025	20.01.
8.	Допуск роботи зав. кафедрою до захисту	21.01.2025	21.01.
9.	Захист роботи	06.02.2025	06.02.

8. Дата видачі завдання 23.10.2023

9. Керівник кваліфікаційної роботи _____ Скорик М.О.
(підпис) (прізвище, ініціали)

10. Керівник освітньо-професійної програми _____ Скорик М.О.
(підпис) (прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти _____ Усик О.А.
(підпис) (прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Тема кваліфікаційної роботи: «Формування туристичної сфери в умовах сталого розвитку регіону в період нових економічних загроз та викликів»

Мета роботи полягає в розробці науково обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення ефективності функціонування туристичної галузі в умовах сталого розвитку регіонів, з урахуванням нових економічних загроз та викликів, зокрема, наслідків військових дій в Україні.

Завданнями роботи є:

Об'єктом дослідження є трансформаційні процеси в туристичній галузі, які відбуваються в умовах нових економічних викликів та спрямовані на забезпечення сталого розвитку регіонів.

Предметом дослідження є дослідження теоретико-методологічних та практичних аспектів розвитку туристичної сфери в регіоні з урахуванням принципів сталого розвитку та впливу сучасних економічних викликів.

База дослідження – Причорноморський регіон.

За результатами дослідження сформульовані у кваліфікаційній роботі положення, висновки, рекомендації та пропозиції щодо формування стійкої до кризових явищ туристичної сфери регіону, що сприятиме створенню ефективних стратегій та програм її розвитку в умовах нових економічних викликів.

Науково-практична значимість одержаних результатів полягає у можливості їх використання органами державної влади, місцевого самоврядування та суб'єктами туристичного бізнесу для підвищення конкурентоспроможності регіону та забезпечення його сталого соціально-економічного розвитку.

Результати теоретичного дослідження, представлені у даній кваліфікаційній роботі, можуть бути імплементовані в освітній процес Державного податкового університету при створенні методичних розробок з дисципліни «Економіка регіону та регіональна політика».

Кваліфікаційна робота містить 65 сторінок, 6 таблиць, 10 рисунків, список використаних джерел з 43 найменування, 3 додатки.

Ключові слова: туристична сфера, регіональний туризм, туристична галузь, сталий розвиток, економічні ресурси.

Рік виконання кваліфікаційної роботи 2024.

Рік захисту роботи 2025.

ABSTRACT

The topic of the qualification work: «Formation of the tourism sector in the context of sustainable development of the region in the period of new economic threats and challenges»

The purpose of the work is to develop scientifically based recommendations for increasing the efficiency of the functioning of the tourism industry in the context of sustainable development of regions, taking into account new economic threats and challenges, in particular, the consequences of military operations in Ukraine.

The objectives of the work are:

The object of the study is the transformation processes in the tourism industry, which occur in the context of new economic challenges and are aimed at ensuring sustainable development of regions.

The subject of the study is the study of theoretical, methodological and practical aspects of the development of the tourism sector in the region, taking into account the principles of sustainable development and the impact of modern economic challenges.

The base of the study is the Black Sea region.

Based on the results of the study, the qualification work formulated provisions, conclusions, recommendations and proposals for the formation of a crisis-resistant tourism sector in the region, which will contribute to the creation of effective strategies and programs for its development in the context of new economic challenges.

The scientific and practical significance of the results obtained lies in the possibility of their use by state authorities, local governments and tourism business entities to increase the competitiveness of the region and ensure its sustainable socio-economic development.

The results of the theoretical research presented in this qualification work can be implemented in the educational process of the State Tax University when creating methodological developments in the discipline "Regional Economy and Regional Policy".

The qualification work contains 65 pages, 6 tables, 10 figures, a list of sources used with 43 names, 3 appendices.

Keywords: tourism sector, regional tourism, tourism industry, sustainable development, economic resources.

Year of completion of the qualification work 2024.

Year of defense of the work 2025.

Факультет податкової справи, обліку та аудиту

Кафедра економічної політики, маркетингу та бізнес-аналітики

Довідка про перевірку дипломної роботи на академічний плагіат

№ п/п		
1.	П.І.П. автора роботи	Усик Олександр Антонович
2.	Група	ЕМРМ-23-1
3.	П.І.П. наукового керівника	Скорик М. О.
4.	Тип роботи, що перевіряється (курсова, дипломна робота (проект))	Дипломна робота
5.	Назва роботи, що перевіряється	Формування туристичної сфери в умовах сталого розвитку регіону в період нових економічних загроз та викликів
6.	Рік написання роботи	2024 рік
7.	За результатом перевірки оригінальний текст в роботі складає (%)	93,93 %
8.	Іншим процентам відповідають (пояснення щодо відсотку тексту, який не є оригінальним)	% цитувань – 0,5% % схожості – 6,07%

Відповідальна особа Пілевич Д.С.
(П.І.Б.)

Відгук керівника кваліфікаційної роботи

на кваліфікаційну роботу «Формування туристичної сфери в умовах сталого розвитку регіону в період нових економічних загроз та викликів»

Кваліфікаційна робота присвячена актуальній проблемі розвитку туристичної галузі в умовах сучасних економічних викликів, зокрема враховуючи наслідки військових дій в Україні. Автор роботи продемонстрував високий рівень теоретичної підготовки та здатність до наукового аналізу.

У роботі чітко визначено мету та завдання дослідження, які логічно реалізовані в його структурі. Важливою перевагою є комплексний підхід до вивчення проблеми, що поєднує теоретичні, методологічні та прикладні аспекти розвитку туристичної сфери. Автор використовував широкий спектр наукових методів, що дозволило забезпечити глибокий аналіз і обґрунтувати отримані результати.

Наукова новизна роботи полягає в розробці концептуальної моделі формування туристичної сфери, що враховує специфіку сучасних загроз та викликів. Практичне значення дослідження підтверджується можливістю використання його результатів у стратегічному плануванні розвитку регіонального туризму.

Разом із позитивними сторонами слід зазначити деякі незначні зауваження. Зокрема, в роботі можна було б приділити більше уваги міжнародному досвіду управління туристичною сферою в умовах кризових ситуацій. Також окремі розділи могли б бути структуровані більш чітко для підвищення логічної узгодженості викладення матеріалу.

У цілому, кваліфікаційна робота є завершеним дослідженням, що відповідає вимогам щодо написання кваліфікаційних робіт за ОПП «Економіка міста та регіону». Робота заслуговує на оцінку «відмінно», а її автор — Усик О. А. на присвоєння відповідного ступеня.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ М. О. Скорик

Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу:

після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри, протокол від «07» 05 2025 № 1 допущена до захисту на екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри _____ Т. М. Паянок

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну роботу
здобувача вищої освіти Державного податкового університету
факультету податкової справи, обліку та аудиту, групи ЕМРМ-23-1
Усика Олександра Антоновича
на тему: **«Формування туристичної сфери в умовах сталого розвитку регіону в період нових економічних загроз та викликів»**
за спеціальністю 051 «Економіка», ОПП «Економіка міста та регіону»

Актуальність теми. Повномасштабне вторгнення змусило українців переглянути погляди на особливості розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери, які попередньо вже постраждали за рахунок тривалих протипандемічних обмежень. Замість подорожей та відпочинку з початком війни поїздки стали вимушеними. Утім галузь туризму та курортно-рекреаційної сфери вистояли, з'явилися всі шанси на післявоєнне відновлення постраждалих об'єктів туристично-рекреаційної інфраструктури, Україна знову стане популярний напрямком для подорожей, відпочинку та оздоровлення. Україна – незалежна суверенна європейська держава, яка активно вступає у конкурентну боротьбу на глобальному рівні у сфері розвитку туризму і рекреації за рахунок активізації процесів вдосконалення бізнесклімату, розвитку та розширення сфери можливостей для підприємництва на засадах співпраці влади, бізнесу та громади. Україна – це не тільки світова житниця із значним сільськогосподарським потенціалом, а і країна із розширеними можливостями та ресурсами для збалансованого розвитку галузі туризму та курортно-рекреаційної сфери.

У сучасних умовах для відновлення та розвитку туризму в постраждалих регіонах необхідний комплексний підхід, який включає ретроспективний аналіз, стратегічне планування та міжнародну співпрацю. Це дозволить визначити нові можливості та розробити ефективні механізми для відновлення туристичної інфраструктури, популяризації туристичних дестинацій та залучення інвестицій, а отже, тема формування туристичної сфери в умовах сталого розвитку регіону є надзвичайно актуальною.

Автором чітко визначено мету, об'єкт та предмет дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробці концептуальної моделі формування туристичної сфери, яка інтегрує принципи сталого розвитку з урахуванням специфічних економічних загроз та викликів в умовах воєнної агресії Росії.

Науково-практична значимість одержаних результатів полягає у розробці теоретичних та методологічних засад формування стійкої до кризових явищ туристичної сфери регіону, що сприятиме створенню ефективних стратегій та програм її розвитку в умовах нових економічних викликів.

Якість проведеного аналізу проблеми, текстового та табличного матеріалу. У роботі на достатньому рівні розкрито теоретичні аспекти сталого розвитку туристичної сфери; здійснено аналіз формування туристичної сфери в

умовах сталого розвитку регіону; обґрунтовано напрями оптимізації функціонування туристичної галузі в умовах кризи.

Обґрунтованість пропозицій і висновків та їх практична цінність для ефективної діяльності територіальних громад. Практична цінність роботи полягає в тому, що пропозиції щодо підвищення ефективності функціонування туристичної галузі в умовах сталого розвитку регіонів можуть бути використані органами державної влади, місцевого самоврядування та суб'єктами туристичного бізнесу для підвищення конкурентоспроможності регіону та забезпечення його сталого соціально-економічного розвитку.

Наявність недоліків. Робота містить незначні зауваження в частині оформлення.

Загальний висновок і оцінка роботи. Кваліфікаційна робота на тему «Формування туристичної сфери в умовах сталого розвитку регіону в період нових економічних загроз та викликів» відповідає назві спеціальності 051 «Економіка», змісту ОП «Економіка міста та регіону», пройшла апробацію та містить наукову новизну. Результати роботи мають практичну цінність. Загалом, можна зробити висновок, що кваліфікаційна робота Усика О.А. відповідає поставленим вимогам до кваліфікаційних робіт, допущена до захисту та заслуговує оцінки «відмінно».

Рецензент
д.е.н., професор, професор кафедри регіоналістики і туризму Київського національного економічного Університету імені Вадима Гетьмана **В.В. Пилипів**

«17» січня 2025 р.

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана • Міністерство освіти і науки України • Ідентифікаційний код 02070884 • Україна • м. Київ • рік

Підпис Пилипів В.В
ЗАСВІДЧУЮ
Начальник відділу кадрів
Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана
Ровбська Д.Р.
«____» _____ 20____ р.

ЗМІСТ

ВСТУП 7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ ……..... 11
1.1. Концептуальні основи формування туристичної сфери в контексті сталого розвитку …….. 11
1.2. Методичні засади оцінки стану туристичної сфери регіону.....20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ 32
2.1. Динаміка регіонального туризму в умовах кризи та перехід до сталого розвитку.....32
2.2. Ефективне використання економічних ресурсів для підтримки сталого розвитку регіонального туризму ……..……. 40
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ……. 45
ВИСНОВКИ.....54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….. 57
ДОДАТКИ.....62

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Туристична галузь набула значного розвитку в глобальному масштабі, ставши потужним драйвером економічного зростання. Завдяки своїй інвестиційній привабливості, туризм зайняв міцні позиції в структурі багатьох національних економік. В Україні розвиток туризму є стратегічно важливим напрямом, який сприяє диверсифікації економіки, збільшенню валютних надходжень, створенню нових робочих місць та підвищенню рівня життя населення. Синергетичний ефект від розвитку туризму проявляється у стимулюванні суміжних галузей, таких як транспорт, торгівля, будівництво та сільське господарство.

Території з багатим природним та культурним потенціалом потребують особливого підходу до розвитку туризму. Сталий розвиток туристичних зон передбачає збереження їхньої унікальності та створення умов для збереження природних і культурних цінностей для майбутніх поколінь.

Військова агресія Росії проти України призвела до катастрофічних наслідків для країни, спричинивши значні людські втрати, руйнування інфраструктури та серйозні збитки для різних секторів економіки, зокрема й для туризму. Замість очікуваного розвитку внутрішнього туризму, країна зіткнулася з масовою внутрішньою міграцією та виїздом громадян за кордон, зумовленим виключно безпековими міркуваннями, а не туристичними цілями. Проте, звільнення окупованих територій України від російських загарбників створює передумови для відновлення мирного життя та потенційного відродження туристичної галузі в майбутньому.

Для відновлення та розвитку туризму в постраждалих регіонах необхідний комплексний підхід, який включає ретроспективний аналіз, стратегічне планування та міжнародну співпрацю. Це дозволить визначити нові можливості та розробити ефективні механізми для відновлення туристичної інфраструктури, популяризації туристичних дестинацій та залучення інвестицій.

Інформаційна основа роботи. Українські науковці зробили значний внесок у розвиток теоретичних засад та практичних рекомендацій для ефективного функціонування туристичної галузі. Дослідження таких вчених, як Л. Безугла, М. Бондаренко, Т. Ткаченко, О. Вуйцик, В. Герасименко, Ю. Миронова та багатьох інших, стали фундаментом для розуміння особливостей українського туристичного ринку та розробки стратегій його розвитку. Особливу увагу сучасні дослідники, серед яких О. Бартошук, Є. Богданова та В. Квартальний, приділяють питанням інноваційного туризму, що є надзвичайно актуальним у контексті глобальних трансформацій.

Туристична галузь має великий потенціал для відновлення економіки України після війни. Однак, для цього необхідно розробити ефективні стратегії розвитку туристичної галузі, які враховуватимуть як глобальні тренди, так і специфічні умови України.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо підвищення ефективності функціонування туристичної галузі в умовах сталого розвитку регіонів, з урахуванням нових економічних загроз та викликів, зокрема, наслідків військових дій в Україні.

Для досягнення означеної мети дослідження було вирішено такі завдання:

– дослідити концептуальні основи формування туристичної сфери в контексті сталого розвитку ……..

– охарактеризувати методичні засади оцінки стану туристичної сфери регіону;

– проаналізувати динаміку регіонального туризму в умовах кризи та перехід до сталого розвитку;

– обгрунтувати ефективне використання економічних ресурсів для підтримки сталого розвитку регіонального туризму;

– розробити напрями оптимізації функціонування туристичної галузі в умовах сталого розвитку.

Об'єктом дослідження є трансформаційні процеси в туристичній галузі, які відбуваються в умовах нових економічних викликів та спрямовані на забезпечення сталого розвитку регіонів.

Предметом дослідження є дослідження теоретико-методологічних та практичних аспектів розвитку туристичної сфери в регіоні з урахуванням принципів сталого розвитку та впливу сучасних економічних викликів.

Методи дослідження. Для проведення дослідження було задіяно широкий спектр наукових методів, що дозволило комплексно проаналізувати проблему розвитку туристичної галузі. Зокрема, використовувалися монографічний метод для вивчення теоретичних основ, абстрактно-логічний метод для аналізу категорій, діалектичний метод для системного аналізу, а також статистичні методи для кількісного аналізу даних.

Науково-практична значимість одержаних результатів полягає у розробці теоретичних та методологічних засад формування стійкої до кризових явищ туристичної сфери регіону, що сприятиме створенню ефективних стратегій та програм її розвитку в умовах нових економічних викликів. Отримані результати можуть бути використані органами державної влади, місцевого самоврядування та суб'єктами туристичного бізнесу для підвищення конкурентоспроможності регіону та забезпечення його сталого соціально-економічного розвитку.

Результати теоретичного дослідження, представлені у даній кваліфікаційній роботі, можуть бути імплементовані в освітній процес Державного податкового університету при створенні методичних розробок з дисципліни «Економіка регіону та регіональна політика».

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні теоретичні, методичні та практичні результати дослідження були обговорені та схвалені на: Всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції Сталий розвиток міст та регіонів України в умовах євроінтеграції, яка відбулась на базі Державного податкового університету, 27.11.2024 р., II Міжнародній науково-практичній конференції «Innovative Solutions in Science: Balancing Theory and

Practice», яка відбулася 23-25 грудня 2024 р., Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток науки та освіти в Україні в період воєнного стану», яка відбулася 20 грудня 2024, м. Івано-Франківськ, Україна.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ

1.1. Концептуальні основи формування туристичної сфери в контексті сталого розвитку

Поява масового туризму в XX столітті, зумовлена технічним прогресом, стала потужним драйвером економічного зростання багатьох регіонів. Туризм не лише генерує значні доходи, але й стимулює розвиток супутніх галузей, таких як готельний бізнес, транспорт, харчування. Однак, неконтрольований розвиток туризму може призвести до негативних наслідків, тому важливо забезпечити його сталий характер.

Туризм, виникнувши як форма культурного обміну, з часом перетворився на потужну рушійну силу світової економіки. Сучасний туризм є одним з найбільших секторів світової економіки, який генерує значні доходи, створює робочі місця та сприяє розвитку інфраструктури. Його економічний потенціал особливо важливий для багатьох країн, зокрема для тих, де туризм є основним джерелом доходів [4].

Промислова революція, що відбулася в XVIII столітті, не лише змінила виробництво, а й суттєво вплинула на розвиток туризму. Поява залізничного транспорту, який забезпечив швидке та зручне пересування на великі відстані, стала переломним моментом в історії туризму. Залізниці з'єднали віддалені регіони, зробивши подорожі доступнішими для широких верств населення, і сприяли розвитку туристичної індустрії [7].

Друга половина XX століття ознаменувалася бурхливим розвитком туризму, значною мірою завдяки прогресу в транспортній інфраструктурі. Поширення автомобілів та автобусів, а згодом і поява чартерних авіарейсів, зробили подорожі доступнішими для широких верств населення. Особливою популярністю користувалися морські курорти Середземномор'я [8].

На сьогодні туризм став невід'ємною частиною сучасної економіки, впливаючи на життя людей у всьому світі. З одного боку, туризм стимулює

економічний розвиток, створює робочі місця і сприяє культурному обміну. З іншого боку, він може призвести до негативних наслідків, таких як перевантаження інфраструктури та втрата культурної самобутності. Тому важливо розвивати туризм з урахуванням інтересів місцевих громад. Туризм перетворився на одну з найдинамічніших і прибутковіших галузей світової економіки. Незважаючи на глобальні кризи, туристична індустрія демонструє стійке зростання, сприяючи розвитку багатьох країн. Туризм не лише генерує значні доходи, але й створює робочі місця, стимулює розвиток інфраструктури та сприяє підвищенню іміджу регіонів [21].

Туризм – це динамічний процес, що охоплює широкий спектр людських потреб та інтересів. Від бізнес-поїздок до сімейних відпусток, від пізнавальних турів до релігійних паломництв – мотивація людей подорожувати є різноманітною. Незалежно від мети подорожі, туризм завжди передбачає тимчасовий виїзд за межі звичного середовища проживання [23].

Поняття "туризм" протягом історії зазнавало значних змін. Його визначення еволюціонувало під впливом соціальних, економічних та культурних чинників, що відображалося у розширенні функціональних складових та зміні акцентів у різних історичних періодах.

За визначенням М.П. Мальської [23], туризм – це багатогранне явище, яке включає в себе не лише відпочинок, але й пізнання нового, оздоровлення та активний відпочинок. Тобто, подорожі можуть бути мотивовані різноманітними потребами людини: від бажання відновити сили після роботи до прагнення розширити світогляд через знайомство з іншими культурами.

Ю. Антонов та А. Краснов [22] розглядають туризм як різновид рекреаційної діяльності, яка передбачає тимчасовий виїзд за межі звичного місця проживання з метою відпочинку та відновлення сил. Автори підкреслюють активний характер туризму, який включає в себе різноманітні види діяльності, спрямовані на відпочинок і оздоровлення.

О.М. Шуплат [12] справедливо зазначає, що традиційні визначення туризму недостатньо враховують економічний аспект цього явища. Зокрема,

вони не відображають той факт, що туризм є не лише споживчою діяльністю, а й важливим джерелом доходу для місцевих громад та підприємств.

Українське законодавство дає чітке визначення туризму, підкреслюючи тимчасовий характер подорожей та різноманітність їхніх цілей. Згідно із Законом України "Про туризм" [41], туризм - це не лише відпочинок, а й подорожі з діловими, освітніми та іншими цілями.

М. Колосінська [22] пропонує більш детальний підхід до визначення туризму, виділяючи в ньому три основні компоненти: галузь економіки, сукупність соціальних відносин та різноманітні види діяльності. Такий комплексний підхід дозволяє повніше розкрити сутність туризму та його роль у суспільстві.

Федорченко В.К. [32] розглядає туризм як складну систему, яка складається з багатьох взаємопов'язаних елементів. Ця система відкрита для зовнішніх впливів, самоорганізована і постійно розвивається. Туризм створює різноманітні потоки, такі як людські, транспортні та фінансові, що забезпечують його функціонування.

Богданова Ж.А. [33] надає комплексне визначення туризму, підкреслюючи його двоїсту природу. З одного боку, туризм – це споживча діяльність, спрямована на задоволення особистих потреб. З іншого боку, це також економічна діяльність, яка передбачає виробництво та продаж туристичних послуг.

Аналіз наукових досліджень дозволяє визначити туризм як складну систему взаємопов'язаних соціальних, економічних та культурних процесів. Туризм передбачає тимчасові переміщення людей з метою відпочинку та розваг, що стимулює розвиток відповідної інфраструктури та сфери послуг. уризм – це багатогранна діяльність, спрямована на задоволення потреб відвідувачів та одночасне забезпечення сталого розвитку регіону. Такий підхід передбачає збереження природного та культурного середовища, підтримку місцевих громад та економічне зростання.

Проведений аналіз наукової літератури дозволив систематизувати різноманітні підходи до класифікації туризму. Розроблена нами класифікація є важливим інструментом для дослідження та аналізу туристичного ринку. Вона дозволяє систематизувати різноманітні туристичні продукти та розробити ефективні маркетингові стратегії. Класифікація видів туристизму за різними ознаками відображена в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Класифікація видів туристизму за різними ознаками

Критерій класифікації	Види туризму
Тривалість	Короткострокові (вихідного дня), середньострокові (тиждень-два), довгострокові (місяць і більше)
Мета	Рекреаційний (пляжний, гірський, лікувальний), професійний (ділові поїздки), культурний (екскурсії, фестивалі), освітній (студентські тури), спортивний (активний відпочинок)
Кількість туристів	Індивідуальний, груповий, сімейний
Географічний критерій	Внутрішній, міжнародний, регіональний
Соціальний критерій	Молодіжний, сімейний, для людей похилого віку
Транспортний критерій	Авіаційний, автомобільний, залізничний, водний
Сезонність	Літній, зимовий, цілорічний
Тип розміщення	Готелі, апартаменти, кемпінги, гостьові будинки
Спеціалізація	Екотуризм, агротуризм, релігійний туризм, медичний туризм, гастрономічний туризм, конференційний туризм

Джерело: Сформовано автором на підставі даних [10]

Туристична індустрія являє собою складну систему, що інтегрує понад 50 галузей економіки. Її розвиток сприяє не лише економічному зростанню, а й соціальній стабільності, культурному збагаченню та збереженню природного середовища, виконуючи функцію важливого інструменту зовнішньої політики держави [33].

Географічне розташування України створює сприятливі умови для розвитку туристичної галузі. Однак, незважаючи на значний потенціал, Україна стикається з низкою проблем, пов'язаних з недостатньо розвиненою

туристичною інфраструктурою та якістю послуг, що стримує її конкурентоспроможність на світовому ринку.

Політичні та військові конфлікти в Україні, що розпочалися у 2013 році, мали руйнівні наслідки для туристичної галузі. Зниження потоків туристів призвело до значних економічних втрат та ускладнило розвиток багатьох регіонів країни.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну кардинально змінило туристичну ситуацію в країні. Питання безпеки стало пріоритетним для потенційних туристів, що призвело до значного спаду в'їздного туризму та зміни туристичних потоків.

Комплексний аналіз туристичної галузі в Україні є предметом дослідження багатьох науковців, серед яких А. Ахламов, А. Базилюк, І. Благун та інші. Їхні праці охоплюють широкий спектр питань, пов'язаних з економічними, соціальними та культурними аспектами розвитку туризму.

Туристична індустрія є багатофункціональною системою, яка не лише виробляє і реалізує туристичні продукти, але й сприяє економічному зростанню, збереженню культурної спадщини та розвитку інфраструктури. Вона є ефективним інструментом для створення нових робочих місць та залучення інвестицій, а також сприяє інтеграції країни в світову економіку.

Туризм є одним з найважливіших секторів світової економіки, що характеризується високим рівнем міжнародної інтеграції. Туристичні підприємства активно беруть участь у міжнародному поділі праці, експортуючи та імпортуючи туристичні продукти та послуги [33].

Туристична індустрія – це складна система, що складається з взаємопов'язаних елементів та підсистем. Її ефективне функціонування вимагає збалансованого поєднання економічних, соціальних та політичних цілей. Важливим завданням управління туризмом є оптимізація пропускної здатності системи та забезпечення її стійкого розвитку.

Туризм відіграє важливу роль в економіці, особливо для країн, що розвиваються, завдяки здатності сприяти досягненню трьох ключових

економічних цілей: генеруванню доходів, створенню робочих місць та залученню іноземної валюти. Туристична галузь здатна виступати потужним стимулом економічного розвитку. Однак, ступінь її впливу на економіку країни визначається специфічними умовами та характеристиками кожної окремої держави. Зважаючи на багатогранність туристичної діяльності, її економічний вплив поширюється на різні сектори економіки, сприяючи досягненню загальних цілей економічного зростання [23].

Взаємозв'язок туризму з іншими галузями економіки зумовлює складність аналізу та планування розвитку цієї сфери. Обмежена доступність достовірної статистичної інформації створює труднощі у визначенні механізмів впливу туризму на економічне зростання, а також у прогнозуванні його подальшого потенціалу. Проте, у ситуаціях, коли аналітичні дослідження передують процесу планування, туризм часто визначається як пріоритетний напрям для інвестування обмежених ресурсів [11].

Розвиток природного та культурного туризму вимагає інвестицій, які часто відрізняються від вкладень у традиційні туристичні об'єкти, наприклад, готелі. Важливим аспектом є спрямування інвестицій на покращення доступу до природних та культурних ресурсів з одночасним забезпеченням їх збереження від негативного впливу, що особливо актуально для чутливих екосистем та історичних місць.

Аналіз існуючих наукових праць [1, 2, 25] свідчить про наявність різноманітних методологічних підходів до дослідження туристичної сфери. Серед основних можна виділити:

Галузевий підхід: Фокусується на дослідженні окремих галузей, що формують туристичну діяльність, таких як готельна справа, транспортне обслуговування, ресторанний бізнес тощо. Цей підхід забезпечує аналіз специфічних характеристик кожної галузі та їхнього внеску в загальний розвиток туристичного сектору.

Просторовий підхід: Акцентує увагу на географічних аспектах туризму, включаючи розташування туристичних об'єктів, маршрути подорожей та

вплив на природне й культурне середовище. Даний підхід дозволяє досліджувати розподіл туристичних ресурсів та взаємодію між різними географічними територіями.

Системний підхід: Розглядає туризм як комплексну систему, що складається з взаємопов'язаних елементів. Застосування цього підходу дає змогу аналізувати вплив різноманітних факторів на туристичну діяльність та визначати оптимальні стратегії управління.

Стратегічний підхід: Спрямований на розробку довгострокових стратегій та планів розвитку туристичної галузі. Цей підхід дозволяє окреслити пріоритетні напрями розвитку туристичного сектору, а також ідентифікувати ключові завдання та необхідні ресурси для їхньої реалізації.

На практиці, для досягнення комплексного розуміння туристичної сфери та формування оптимальних напрямів її розвитку, можливе використання як окремих методологічних підходів, так і їх поєднання.

Організаційно-економічна структура туристичної сфери регіону – це сукупність взаємопов'язаних елементів, що забезпечують функціонування та розвиток туризму на певній території. Вона включає як організаційні (управлінські, регулюючі), так і економічні (фінансові, виробничі) аспекти.

Основні складові організаційно-економічної структури туристичної сфери регіону [23]:

1. Публічні органи управління (державне регулювання), до яких відносять:

- Центральні органи влади: Міністерства, державні агентства та комітети, що відповідають за формування державної політики в сфері туризму на національному рівні (наприклад, в Україні – Державне агентство розвитку туризму). Їх функції включають розробку законодавства, стратегій розвитку, координацію діяльності, міжнародне співробітництво, контроль за дотриманням стандартів.

- Регіональні та місцеві органи влади: Департаменти, управління, відділи з питань туризму на рівні областей, міст, районів. Вони реалізують державну

політику на місцевому рівні, розробляють місцеві програми розвитку туризму, здійснюють управління місцевими туристичними ресурсами, сприяють розвитку інфраструктури, регулюють діяльність місцевих туристичних підприємств.

3. Підприємства туристичної індустрії (туристичний бізнес):

4. Асоціації та громадські організації:

5. Університети та коледжі, які здійснюють підготовку фахівців у сфері туризму (менеджери, гіди, екскурсоводи, готельєри, ресторатори).

6. Науково-дослідні інститути, які здійснюють дослідження у сфері туризму, розробка нових методологій та підходів.

Взаємозв'язок туризму зі сталим розвитком регіону є складним та багатогранним, охоплює економічні, соціальні та екологічні аспекти. Концепція сталого розвитку, що була сформульована в доповіді Комісії Брундтланд "Наше спільне майбутнє" (1987), передбачає задоволення потреб сучасного покоління без завдання шкоди можливостям майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Концепція регіонального розвитку туризму зображена на рис. 1.1.

Рис. 1.1. Концепція регіонального розвитку туризму [7].

У контексті туризму це означає, що туристична діяльність повинна здійснюватися таким чином, щоб забезпечувати економічні вигоди, не завдаючи непоправної шкоди довкіллю та зберігаючи культурну спадщину. Ключові характеристики сталого розвитку туризму в умовах економічних загроз та викликів зображено в табл. 1.2.

Таблиця 1.2.

Ключові характеристики сталого розвитку туризму в умовах економічних викликів

Складова сталого розвитку	**Ключові характеристики**	**Вплив економічних викликів**	**Заходи для забезпечення стійкості**
Економічна	Забезпечення економічної вигоди від туризму, розвиток місцевого бізнесу, створення робочих місць, залучення інвестицій.	Зниження попиту, зменшення інвестицій, втрата робочих місць, коливання валютних курсів, інфляція.	Диверсифікація туристичної пропозиції, підтримка, стимулювання внутрішнього туризму, розвиток нових видів туризму (наприклад, екотуризм, сільський туризм), цифровізація, програми перекваліфікації.
Соціальна	Збереження культурної спадщини, позитивний вплив на місцеві громади, міжкультурний діалог, підвищення якості життя.	Збільшення соціальної напруги через безробіття, міграцію, зміну структури зайнятості, можливе посилення негативного впливу туризму на місцеві культури через зміни в структурі туристичного попиту.	Залучення місцевих громад до прийняття рішень, підтримка культурних ініціатив, розвиток соціальної інфраструктури, програми культурного обміну, забезпечення безпеки та комфорту.
Екологічна	Мінімізація негативного впливу на довкілля, збереження біорізноманіття, раціональне використання ресурсів.	Зменшення фінансування природоохоронних заходів, збільшення тиску на природні ресурси через пошук швидких економічних вигод, посилення негативного впливу на екологію через зміни в структурі туристичної пропозиції.	Впровадження "зелених" технологій, розвиток екотуризму, екологічна освіта та обізнаність, моніторинг стану довкілля, регулювання використання природних ресурсів.

Джерело: Сформовано автором на підставі даних [15]

Отже, туризм є потужним інструментом для сталого розвитку регіону, але для цього необхідно забезпечити збалансований розвиток всіх його складових: економічної, соціальної та екологічної. Важливо враховувати як позитивні, так і негативні наслідки розвитку туризму та розробляти відповідні заходи для їх мінімізації.

1.2. Методичні засади оцінки стану туристичної сфери регіону

Сучасний туристичний ринок зазнає значного впливу глобалізації та цифрових технологій. З одного боку, це створює нові можливості для розвитку, з іншого – посилює конкуренцію між країнами та компаніями. Для успішного функціонування в таких умовах необхідна чітко сформована державна туристична політика, яка б враховувала сучасні тренди та виклики.

Повномасштабна війна в Україні завдала значної шкоди туристичній галузі. Обмеження на пересування, економічна криза та безпекові ризики призвели до різкого скорочення як внутрішнього, так і зовнішнього туризму. Особливо гостро ситуація відчувається в приморських регіонах, таких як Одеса, де туристичний бізнес традиційно був одним з основних джерел доходів. Географія туристичних потоків в Україні значно змінилась під впливом війни. Західні регіони країни стали основним напрямком для внутрішньо переміщених осіб, що призвело до підвищеного попиту на житло та послуги. Водночас, інші регіони зазнали значного спаду туристичної активності.

Залежно від напрямку туристичних потоків, країни можна поділити на дві основні групи: країни, що генерують туристичні потоки (експортери туристичних послуг), та країни, що приймають туристів (імпортери туристичних послуг). Така класифікація дозволяє оцінити роль країни в міжнародному туристичному обміні [23].

Діагностика туристичної сфери є необхідним інструментом для прийняття обґрунтованих рішень щодо розвитку галузі. Комплексний аналіз

різних аспектів туризму дозволяє створити більш привабливі туристичні продукти та забезпечити сталий розвиток туристичного бізнесу [18].

Дослідження туристичного ринку вимагає використання спеціалізованих методологічних інструментів. Системний підхід дозволяє виявити внутрішні закономірності функціонування ринку, визначити ключові фактори, що впливають на його розвиток, та розробити ефективні стратегії управління.

Системний підхід дозволяє нам зрозуміти, як різні елементи туристичної системи взаємодіють між собою. М. Бойко [22] підкреслює, що туристи, підприємства, інфраструктура та інші компоненти утворюють єдине ціле, де зміни в одному елементі впливають на інші.

Системний підхід до дослідження туризму дозволяє розглядати його як складну систему, що складається з взаємопов'язаних елементів. Такий підхід дає змогу виявити закономірності розвитку туризму, оцінити його вплив на різні сфери суспільства та розробити ефективні стратегії управління.

Статистичний облік відіграє вирішальну роль у визначенні стану та тенденцій розвитку туристичної галузі. Для забезпечення ефективного аналізу та використання статистичних даних необхідно:

1. Створити комплексну систему збору та аналізу статистичної інформації, яка б охоплювала всі ключові аспекти туристичної діяльності.

2. Визначити та використовувати основні показники, що відображають зміни та прогрес у розвитку туризму в конкретному регіоні.

3. Забезпечувати постійну актуалізацію та високу якість статистичних даних для проведення точного аналізу та порівняння з попередніми періодами або іншими регіонами.

Аналіз особливостей та закономірностей формування і розвитку ринку туристичних послуг вимагає врахування двох ключових аспектів:

2. Усі виявлені закономірності є фундаментальними принципами, що відображають суттєві взаємозв'язки, які визначають розвиток та функціонування туристичної галузі.

3. Встановлення цих закономірностей базується на теоретичному узагальненні емпіричних даних, отриманих в результаті дослідження практичної діяльності туристичного ринку [11].

Пріоритети сталого розвитку туристичної галузі окреслено в Стратегії розвитку туризму та курортів в Україні на період до 2026 року, яка визначає шість основних пріоритетів для забезпечення сталого розвитку туристичної галузі:

1. Створення конкурентоздатного туристичного продукту:

- класифікація та сертифікація туристичних об'єктів та інфраструктури;
- формування нових та вдосконалення існуючих туристичних продуктів;
- фозвиток туристичної інфраструктури;
- інтеграція місцевих туристичних ресурсів у комплексну пропозицію;
- гармонізація розвитку туризму з місцевими традиціями та культуроюю

2. Розвиток людських ресурсів:

- активізація просвітницької діяльності щодо ролі сталого туризму;
- вдосконалення системи підготовки кадрів для туристичної галузі.

3. Збереження ресурсного потенціалу:

- раціональне та ефективне використання туристичних ресурсів;
- розробка схеми та генерального плану розвитку туристичних територій;
- науково обґрунтоване туристичне районування країни;
- удосконалення системи управління туристичним простором;
- впровадження плати за використання туристичних ресурсів;
- покращення туристичної доступності регіонів.

4. Формування інформаційного простору:

- створення комплексної інформаційної платформи для туристів та суб'єктів галузі;
- розвиток мережі туристичних інформаційних центрів.

5. Створення єдиного маркетингового комплексу:

- маркетингова підтримка національних та регіональних туристичних продуктів;

- підвищення конкурентоспроможності туристичної пропозиції.

6. Поглиблення міжнародного співробітництва:

- укладання міжнародних угод про співробітництво у сфері туризму;

- відкриття та функціонування туристичних представництв України за кордоном;

- впровадження міжнародного досвіду державного управління та регулювання [17].

Розвиток туристичної індустрії в Україні зумовлений комплексом взаємопов'язаних факторів, серед яких ключовими є соціально-економічні умови, демографічні процеси, екологічні чинники, політична стабільність та соціально-психологічні аспекти. Кожен з цих факторів впливає на попит на туристичні послуги, розвиток туристичної інфраструктури та загальну привабливість країни для туристів [33].

Ризики для розвитку туристичної індустрії мають багаторівневий характер. Вони можуть бути пов'язані з діяльністю окремих туристичних підприємств, з макроекономічними процесами в країні, а також з глобальними змінами в туристичній індустрії.

Для забезпечення сталого розвитку туристичної індустрії необхідно постійно моніторити та оцінювати ризики, які можуть виникнути на різних рівнях. Ефективне управління ризиками дозволить мінімізувати їх негативний вплив на туристичний бізнес.

Аналіз наявних методологій класифікації негативних явищ і тенденцій, що перешкоджають сталому розвитку туризму, дозволив виділити такі специфічні ризики та загрози:

1. Фінансові ризики (зміни валютних курсів, інфляція, нестабільність фінансових ринків, зниження платоспроможності населення, недостатнє фінансування туристичних проектів).

2. Інноваційні ризики (відсутність інвестицій у нові технології, недостатня адаптація до цифрової трансформації, поява нових конкурентів з інноваційними продуктами).

3. Інтелектуально-кадрові ризики (дефіцит кваліфікованих кадрів, відтік кадрів за кордон, низький рівень мотивації персоналу, недостатня підготовка кадрів).

4. Політико-правові ризики (зміна законодавства, політична нестабільність, корупція, міжнародні санкції, тероризм).

5. Комунікаційні ризики (оширення негативної інформації про туристичну дестинацію, проблеми з маркетингом).

6. Просторово-поляризаційні ризики (концентрація туристичних потоків в окремих регіонах, нерівномірний розвиток туристичної інфраструктури, сезонність туристичних потоків).

7. Екологічні ризики (зміна клімату, природні катастрофи, забруднення навколишнього середовища, втрата біорізноманіття).

8. Безпекові ризики (терористичні загрози, злочинність, епідемії та пандемії, війни) [21].

Діагностика та статистичний облік динаміки розвитку туристичної сфери базуються на сучасних методологічних підходах, зокрема на методах аналізу даних, таких як SWOT-аналіз, діаграми Ганта та матриця BCG, що використовуються для визначення стратегічних напрямків розвитку. SWOT-аналіз є інструментом стратегічного планування, який передбачає ідентифікацію факторів внутрішнього та зовнішнього середовищ. Внутрішні фактори, на які об'єкт аналізу може впливати, поділяються на сильні (Strengths) та слабкі (Weaknesses) сторони, тоді як зовнішні фактори, що знаходяться поза контролем об'єкта, розглядаються як можливості (Opportunities) та загрози (Threats). Оцінка внутрішнього та зовнішнього середовищ при формуванні стратегічних напрямків базується на виділенні груп факторів, що мають найбільший вплив на розвиток підприємств об'єкта [5].

Матриця Бостонської консультаційної групи (BCG), також відома як матриця "зростання-частка" (Growth-Share), є більш комплексним методом дослідження, що базується на аналізі двох ключових змінних: відносної частки ринку та темпів зростання ринку. В основі матриці лежить концепція життєвого циклу товару, згідно з якою товар проходить чотири етапи розвитку: вихід на ринок ("проблема"), зростання ("зірка"), зрілість ("дійна корова") та спад ("собака"). Відповідно до цих етапів змінюються і фінансові показники підприємства: від негативного прибутку на початковому етапі до його зростання та подальшого поступового зниження. Матриця BCG фокусується на аналізі позитивних та негативних грошових потоків, пов'язаних з різними бізнес-одиницями або продуктами підприємства. На сьогоднішній день існує кілька методів визначення параметрів матриці BCG (темпів зростання ринку та відносної частки ринку), вибір яких залежить від специфіки об'єкта дослідження та поставлених завдань [33].

Геоінформаційні системи (ГІС) відіграють ключову роль у сучасному міжнародному туризмі, забезпечуючи можливість виявлення географічних закономірностей розподілу туристичних потоків. Їх застосування дозволяє:

1. Аналізувати географічні дані та створювати карти, що відображають розташування основних центрів туристичної активності та маршрутів подорожей, встановлюючи зв'язки між популярними туристичними об'єктами.

2. Аналізувати дані про туристичні потоки, такі як кількість туристів, їхні маршрути, тривалість перебування та інші параметри, для визначення популярних напрямків та факторів, що впливають на розподіл туристів.

3. Прогнозувати та регулювати туристичні потоки за допомогою аналізу даних та моделювання, виявляючи потенційні ризики та перевантаження об'єктів і ресурсів з метою запобігання негативним наслідкам для довкілля та забезпечення комфортних умов для туристів [15].

Туризм відіграє значну роль в економічному розвитку та збагаченні культурної спадщини багатьох регіонів. Тому застосування інноваційних

методів аналізу впливу туризму на регіон набуває все більшої ваги для максимізації позитивних ефектів цієї галузі. За визначенням О. Давидової, «інновації в туризмі – це результат впровадження нововведень у туристичну індустрію з метою підвищення її ефективності та отримання, перш за все, комерційної вигоди, що сприяє сталому функціонуванню та розвитку галузі». Одним із інноваційних підходів є використання аналізу даних та штучного інтелекту для прогнозування та оптимізації туристичного попиту. Застосування алгоритмів дозволяє прогнозувати динаміку туристичних сезонів, що забезпечує можливість підприємствам та регіонам завчасно підготуватися та адаптувати свої послуги. Крім того, аналіз впливу туризму на культуру стає більш інтерактивним завдяки інноваціям у сфері віртуальної та доповненої реальності [21].

Аналіз соціальних мереж є ще одним інноваційним підходом, що застосовується в туристичній галузі. Інформація, якою обмінюються користувачі на таких платформах, як Facebook, Instagram та Twitter, містить цінні відомості про інтереси туристів та місця, які вони відвідують. Ці дані дозволяють розробникам туристичних продуктів підвищувати попит на свої пропозиції та покращувати якість послуг.

Використання геопросторових даних та геоінформаційних систем (ГІС) є ще однією важливою інноваційною практикою. За допомогою ГІС можна аналізувати динаміку переміщення туристів, ідентифікувати популярні маршрути та розробляти стратегії розвитку інфраструктури. Отже, інноваційні підходи до аналізу впливу туризму на економіку та культуру регіону сприяють зростанню та розвитку галузі, забезпечуючи ефективне використання ресурсів, збереження природної та культурної спадщини, а також залучення нових груп туристів, які віддають перевагу якісному та сталому відпочинку.

Туристичний ринок характеризується комплексом взаємопов'язаних факторів, які впливають на його функціонування. За Г.О. Горіною [15], серед таких факторів можна виділити комплементарність туристичних послуг, їхню територіальну диференціацію, сезонність попиту та мультиплікативний ефект.

Ринок туристичних послуг є складним і багатогранним сегментом світової економіки, що характеризується широким спектром пропозицій та різними потребами споживачів. В умовах цієї складності та різноманітності кластеризація управління туристичними послугами виступає ефективним інструментом для аналізу та діагностики цього сектору.

Кластеризація є важливим інструментом для підвищення конкурентоспроможності та ефективності туристичних дестинацій в регіонах України. Однак, формування таких кластерів в Україні залишається на низькому рівні, що зумовлено низкою факторів, зокрема: відсутністю чіткої законодавчої бази щодо створення та регулювання діяльності кластерів; недостатнім практичним досвідом їх формування, функціонування та координації; низьким рівнем сприйняття інновацій серед підприємців; слабкою мотивацією окремих підприємців до об'єднання в кластерні структури; та відсутністю державної фінансової підтримки кластерних утворень [27].

Створення туристичного кластера є потужним інструментом для розвитку регіону. Об'єднання підприємств туристичної індустрії, місцевої влади та громадських організацій дозволяє:

- Стимулювати економіку: Сприяє зростанню кількості робочих місць, збільшенню доходів населення та наповненню місцевого бюджету.
- Підвищити якість туристичних послуг: Завдяки спільним зусиллям вдається розробляти інноваційні туристичні продукти та впроваджувати сучасні технології.
- Розвивати сільське господарство: Сприяє розширенню ринків збуту для місцевих виробників органічної продукції, залучаючи як внутрішніх, так і зовнішніх споживачів.
- Покращити інфраструктуру: Сприяє розвитку транспортної інфраструктури та створенню нових туристичних об'єктів.
- Підвищити рівень життя населення: Забезпечує більш високий рівень зайнятості та покращує соціально-економічний стан регіону.

Кластеризація в туристичній сфері – це ефективний інструмент для підвищення конкурентоспроможності підприємств. Спільні зусилля дозволяють створювати більш привабливі пропозиції для туристів, ніж окремі компанії могли б зробити самостійно. Наприклад, гірські регіони, об'єднавшись у кластер, можуть запропонувати широкий спектр послуг для любителів гірського туризму, від прокату спорядження до організації екскурсій [17].

Кластеризація в туристичній індустрії – це стратегія об’єднання підприємств, що працюють у взаємопов’язаних галузях, з метою підвищення їхньої конкурентоспроможності та ефективності. Створення кластерів дозволяє підприємствам спільно використовувати ресурси, розвивати інновації та створювати унікальні туристичні продукти.

Основні переваги кластеризації:

- Підвищення конкурентоспроможності: Спільні зусилля дозволяють підприємствам створювати більш привабливі пропозиції для туристів, ніж окремі компанії могли б зробити самостійно.
- Розвиток інфраструктури: Кластери стимулюють інвестиції в розвиток транспортної інфраструктури, готелів, ресторанів та інших об'єктів, що підвищує якість туристичних послуг.
- Створення унікальних туристичних продуктів: Об'єднання зусиль дозволяє розробляти спільні туристичні продукти, які відображають особливості регіону і виділяють його серед конкурентів.
- Залучення інвестицій: Створення сильного бренду регіону приваблює інвесторів, які бачать потенціал для розвитку бізнесу в рамках кластера.
- Покращення координації: Кластери забезпечують більш ефективну координацію дій між підприємствами, що дозволяє уникнути дублювання зусиль і оптимізувати використання ресурсів.

- Створення сприятливого бізнес-середовища: Кластери сприяють розвитку малого та середнього бізнесу, забезпечуючи доступ до нових ринків, технологій та знань [22].

У ході дослідження та аналізу стану й розвитку туристичної галузі було виявлено певні недоліки та невідповідності існуючої в Україні системи статистичних показників та методик обліку ефективності суб'єктів туристичної діяльності міжнародним стандартам та нормативам. Зокрема, встановлено наступне:

1. Відсутність уніфікованої системи: Застосування різних підходів та методик у туристичній сфері ускладнює порівняння даних між різними об'єктами та регіонами, що перешкоджає створенню цілісної картини галузі.

2. Недостатня актуальність даних: Використання застарілих даних у багатьох методиках не дозволяє адекватно відображати сучасний стан туристичної сфери та її динаміку.

3. Обмежений набір показників: Існуючі методики часто не охоплюють всі важливі аспекти туристичної діяльності, такі як вплив на навколишнє середовище, соціокультурні наслідки, рівень якості обслуговування тощо.

4. Розбіжності з міжнародними стандартами: Відсутність гармонізації з міжнародними стандартами ускладнює порівняльний аналіз показників між Україною та іншими країнами, а також інтеграцію в міжнародний туристичний простір.

5. Брак системності та інтеграції: Розрізненість методик та систем показників для різних видів туризму, без їх інтеграції в єдину систему, ускладнює комплексний аналіз стану галузі в цілому.

6. Недостатнє врахування сучасних тенденцій та інновацій: Застарілість системи не дозволяє враховувати нові тенденції розвитку туризму, такі як онлайн-бронювання, розвиток альтернативних видів транспорту, цифровізація послуг тощо.

7. Проблеми зі збором та обробкою даних: Існують проблеми з ефективністю механізмів збору та обробки даних, що призводить до

неточностей, затримок у отриманні інформації та ускладнює прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

8. Відсутність узгоджених стандартів оцінки якості послуг: Немає єдиного, загальноприйнятого набору критеріїв для оцінки якості обслуговування та рівня задоволеності потреб туристів, що ускладнює контроль за якістю послуг та порівняння між різними суб'єктами ринку.

9. Недостатня увага до принципів сталого розвитку: Багато методик не враховують або недостатньо враховують аспекти сталого розвитку туризму, зокрема вплив на довкілля та соціально-економічний розвиток місцевих громад [16].

З метою підвищення точності та повноти статистичних даних про туристичну галузь України, у 2017 році було впроваджено методологію складання сателітного рахунку туризму. Це рішення було обумовлено необхідністю гармонізації національної статистики з європейськими стандартами та обмеженістю традиційних показників, таких як кількість ночувань та кількість готельних місць, для адекватної оцінки економічного внеску туризму.

Сателітний рахунок туризму дозволяє отримати більш деталізовану інформацію про туристичну діяльність шляхом:

- Розширення спектра показників: Дослідження не лише кількості туристів, але й їхніх витрат, впливу на різні сектори економіки та соціальну сферу.
- Використання вартісних показників: Застосування вартісних показників дозволяє порівнювати внесок туризму з іншими галузями економіки та оцінити його масштаби.
- Аналізу туристичних потоків: Дослідження не лише загальної кількості туристів, але й їхньої структури за видами туризму, країнами походження та іншими критеріями [33].

Впровадження сателітного рахунку туризму є важливим кроком для:

1. Удосконалення процесу прийняття рішень: Надання об'єктивної інформації для розробки ефективних політик розвитку туристичної галузі.

2. Залучення інвестицій: Демонстрація інвесторам потенціалу українського туристичного ринку.

3. Моніторингу досягнення цілей сталого розвитку: Оцінка впливу туризму на економіку, соціальну сферу та довкілля.

Дослідження дало встановити, що головними перешкодами для ефективного використання існуючої системи статистичного обліку в туристичній галузі є:

1. Значна затримка в отриманні та оприлюдненні даних обласними управліннями статистики, що становить 1,5-2 роки: Це означає, що доступна статистична інформація суттєво відстає від реального стану справ у галузі, що унеможливлює оперативний аналіз та прийняття своєчасних управлінських рішень.

2. Відсутність загальноприйнятої методики оцінки рівня тіньової економіки для регіонів та галузей: Це ускладнює отримання повної та достовірної картини економічної діяльності в туристичній сфері, оскільки значна частина операцій може залишатися поза офіційним обліком.

3. Недостатнє використання експертних оцінок для визначення частки туризму у внутрішній пропозиції за основними продуктами: Це призводить до неповного врахування внеску туризму в економіку, оскільки традиційні статистичні методи не завжди здатні точно відобразити всі аспекти споживання туристичних послуг.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФОРМУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

2.1. Динаміка регіонального туризму в умовах кризи та перехід до сталого розвитку

Зростання кількості в'їзних туристичних потоків на початку XXI століття стало основою для формування туристичної привабливості України на міжнародній арені. Це сприяло розвитку та розширенню мережі суб'єктів господарювання в туристичній галузі, створенню значної кількості робочих місць та заклало фундамент для подальшої інтеграції України у світовий ринок туризму.

Збройна агресія Росії проти України, що розпочалася з анексії Криму та частини Донбасу, а згодом переросла у повномасштабне вторгнення, завдала непоправної шкоди всім сферам української економіки, зокрема, туристичній галузі. Внаслідок бойових дій, руйнувань інфраструктури та погіршення безпекової ситуації, Україна втратила свою привабливість як туристична дестинація. Це призвело до різкого скорочення туристичних потоків, як внутрішніх, так і міжнародних, а також до значних фінансових втрат для туристичних підприємств.

Постійна загроза безпеки та негативний імідж, сформований внаслідок військових дій, відштовхнули туристів від України. Країна перестала асоціюватися з безпечним та комфортним відпочинком, що призвело до занепаду туристичної індустрії та втрати значної частини робочих місць у цьому секторі.

Війна в Україні підштовхнула науковців до більш глибокого вивчення взаємозв'язку між безпекою, туризмом та економічними процесами. Це пов'язано з тим, що безпека туристів є основою для розвитку туристичної галузі, а будь-які кризи, особливо збройні конфлікти, суттєво впливають на цей показник.

Агресія Росії призвела до фундаментальних змін у структурі світових туристичних потоків щодо України. Починаючи з 2014 року, спостерігається стійка негативна динаміка, пов'язана зі зниженням кількості туристів та зміною їхніх маршрутів. Це свідчить про те, що війна мала тривалі та руйнівні наслідки для туристичної галузі України.

Після стабільного зростання кількості туристів у період з 2009 по 2013 роки, туристична галузь України зазнала значних потрясінь у зв'язку з подіями 2014 року. Кількість іноземних туристів скоротилася майже на половину, тоді як виїзний туризм також зазнав суттєвого спаду. Незважаючи на деяке відновлення виїзного туризму у 2015 році, загалом ситуація в галузі залишалася критичною.Зростання туристичних потоків в Україну до 2014 року бу ло значною мірою зумовлене туристичним обміном з Росією, частка якої у загальному обсязі в'їзного туризму сягала понад 41%. Повномасштабна агресія Росії призвела до різкого обвалу цього показника до 18% вже у 2014 році. Паралельно з цим, пандемія COVID-19 у 2020-2021 роках стала додатковим викликом для туристичної галузі, спричинивши введення карантинних обмежень та зниження туристичної активності у всьому світі [17].

Згідно з даними Державної служби статистики, у 2023 році в Україні функціонувало 3867 туристичних операторів, серед яких 1561 – юридичні особи та 2400 – фізичні особи-підприємці (рис. 2.1.). Це на 13% менше, ніж у 2012 році, коли їх кількість становила 1797 юридичних осіб та 2644 ФОП відповідно. Таке скорочення кількості суб'єктів господарювання свідчить про значний вплив військових дій на туристичну галузь [22].

Аналіз даних за 2022 та 2023 роки свідчить про значне скорочення обсягів реалізації туристичних путівок в Україні. Зокрема, якщо у 2022 році було продано 3,345 млн путівок, то у 2023 році цей показник знизився до 1,418 млн, що становить скорочення на 58%. При цьому, найбільший спад спостерігався у сегменті продажів, здійснюваних юридичними особами [21].

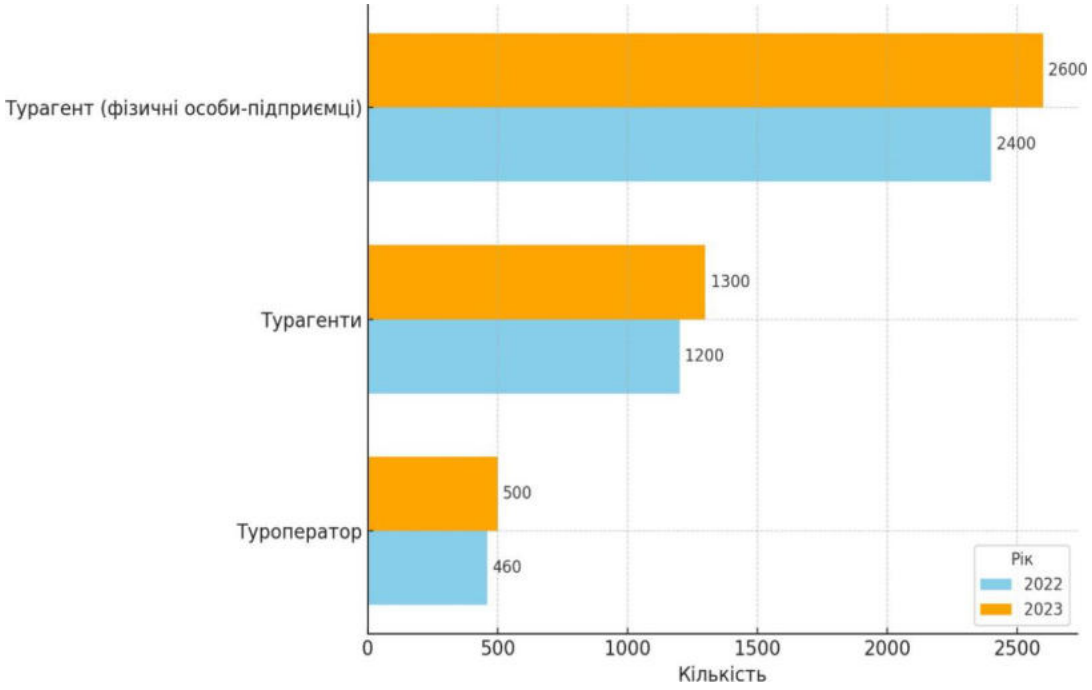

Рис. 2.1. Суб’єкти туристичної галузі, які здійснюють діяльність на території України у 2022-2023 рр.

Джерело: сформовано автором на основі [27].

Війна суттєво вплинула на структуру туристичних потоків в Україні. Незважаючи на обмеження, пов'язані з війною, попит на виїзний туризм залишався досить високим, тоді як внутрішній туризм зазнав значного спаду. Це може бути пов'язано з бажанням українців змінити обстановку та відпочити за кордоном, незважаючи на ризики, пов'язані з війною (рис. 2.2.).

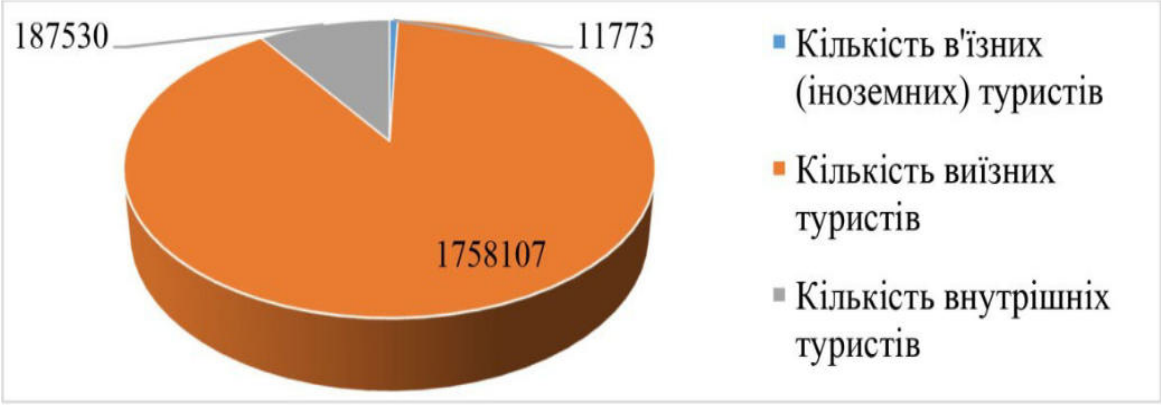

Рис. 2.2. Розподіл туристів в Україні за 2023 р.

Джерело: сформовано автором на основі [27].

Внутрішній туризм має значний мультиплікативний ефект на економіку регіону. Сфера послуг, інфраструктура, а також малий та середній бізнес безпосередньо залежать від розвитку туризму. Збільшення туристичних потоків стимулює економічне зростання та підвищує якість життя населення.

Результати дослідження, представлені в таблиці 3.1, демонструють, що туристична галузь має обмежений вплив на загальний економічний розвиток України, про що свідчить її незначна частка у формуванні валової доданої вартості.

Таблиця 3.1

Динаміка формування валового внутрішнього продукту в туристичній галузі України

Показник	2021 р.		2022 р.		2023 р.	
	Тис. грн.	% від ВВП	Тис. грн.	% від ВВП	Тис. грн.	% від ВВП
Валова додана вартість, яка утворена в туристичній сфері	412498376	11,6	502202848	12,62	534947632	12,60
Валова додана вартість, яка утворена безпосередньо в туристичній сфері	173749626	4,9	195687259	4,92	165125166	3,91

Джерело: сформовано за даними [21]

Динаміка туристичних потоків в Україну до 2014 року характеризувалася позитивним трендом. Іноземні туристи все активніше відвідували нашу країну, що сприяло розвитку туристичної інфраструктури та економіки. Однак, з початком військових дій ця тенденція різко змінилася.

Для комплексного аналізу туристичного ринку України доцільно застосовувати метод SWOT-аналізу. Цей метод дозволяє не тільки оцінити внутрішні ресурси та можливості країни, але й врахувати зовнішні фактори, які можуть вплинути на розвиток галузі. Завдяки SWOT-аналізу можна визначити конкурентні переваги українського туризму та розробити ефективну стратегію його розвитку [5].

Таблиця 2.2. містить результати дослідження сильних і слабких сторін, можливостей та загроз для туристичного ринку України в умовах війни.

Таблиця 2.2.

SWOT-аналіз конкурентоспроможності туристичних сфери в Україні

Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)	Можливості (O)	Загрози (T)
Багате культурно-історичне надбання: численні пам'ятки архітектури, музеї, історичні міста	Нестабільна політична ситуація: військові дії, загроза безпеки	Розвиток внутрішнього туризму: підвищення попиту на відпочинок всередині країни	Економічна криза: зниження купівельної спроможності населення
Різноманітність природних ландшафтів: Карпати, Крим, Чорне море	Недостатня інфраструктура: дороги, готелі, транспорт	Розвиток агротуризму: використання сільськогосподарських ресурсів для залучення туристів	Міжнародні санкції: обмеження туристичних потоків
Сприятливий клімат для літнього відпочинку	Низький рівень сервісу в деяких регіонах	Розвиток екотуризму	Зміна туристичних маршрутів через війну
Стійкість до кризи: досвід подолання попередніх криз	Недостатнє фінансування туристичної галузі	Розвиток медичного туризму	Конкуренція з іншими країнами
Високий рівень гостинності українців	Недостатня промоція туристичних продуктів за кордоном	Розвиток культурного туризму	Сезонність туристичних потоків

Джерело: побудовано автором на основі даних [12].

Аналіз конкурентоспроможності туристичної галузі України виявив такі сильні сторони: стійкість до криз, потенціал розвитку внутрішнього туризму та активізація стратегічного планування на державному рівні. Ці фактори свідчать про здатність галузі адаптуватися до змін та розвиватися в складних умовах.

Найбільшою проблемою, що стримує розвиток туристичної галузі в Україні, є збройний конфлікт з Росією. Війна призвела до значних втрат у сегментах міжнародних поїздок, ділового туризму та проведення заходів.

Незважаючи на потенціал для розвитку, туристична галузь України стикається з низкою серйозних викликів, пов'язаних з війною. Економічна

криза, нестабільність та зростання цін значно ускладнюють ведення бізнесу в цій сфері. Однак, такі фактори як інновації та міжнародне співробітництво можуть стати рушійною силою для відновлення галузі.

Причорноморський регіон з його вигідним географічним положенням має значний потенціал для розвитку туристичної індустрії, що може стимулювати економічне зростання як регіону, так і всієї країни (табл. 2.3.).

Сучасні тенденції в туризмі вимагають від країн, що розвивають цей сектор, постійного впровадження інновацій та адаптації туристичного продукту до мінливих потреб споживачів. Це особливо актуально для регіонів з великим туристичним потенціалом, таких як Причорномор'я.

Таблиця 2.3

Загальні обсяги туристів Причорноморського регіону за 2003-2023 рр., тис. осіб по рокам

Роки	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами – усього	Із загальної кількості туристів:		
		іноземні туристи	туристи-громадяни України, які виїжджали за кордон	внутрішні туристи
2003	338,33	87,90	26,96	223,37
2007	241,45	66,77	38,18	136,70
2012	233,51	43,16	50,83	139,63
2014	96,76	12,17	61,35	23,18
2016	68,37	2,97	50,72	14,64
2018	64,93	1,12	47,60	16,25
2019	84,62	2,09	54,31	28,37
2020	104,18	2,11	70,50	31,77
2021	126,34	2,00	93,00	31,51
2022	153,46	0,80	124,82	27,40
2023	53,23	0,31	44,03	8,77
Середнє значення за 2003-2023 рр.	110,88	1,05	87,28	22,56

Джерело: сформовано та розраховано автором за даними [7-9].

Україна, обравши європейський вектор розвитку, стикається з необхідністю подолання низки викликів на шляху до інтеграції в Європейський Союз. Одним із перспективних напрямків є розвиток туризму, особливо в Причорноморському регіоні, який має великий потенціал для перетворення на міжнародний туристичний центр. Для ефективного

використання цього потенціалу необхідно провести детальний аналіз туристичної галузі, включаючи обсяги та структуру туристичних потоків, цінову політику, сезонність, рівень сервісу та інші важливі показники.

Якщо порівняти 2023 рік з піковим 2019 роком, то можна побачити, що кількість туристів скоротилася на 54,3%. Це свідчить про значний негативний вплив різних факторів на туристичну галузь України.

Слід зазначити, що в умовах кризи спостерігається значне зростання кількості українських туристів, які виїжджали за кордон. Порівняно з 2019 роком, цей показник збільшився у 4,6 рази, досягнувши 124,82 тис. осіб. Проте, якщо порівнювати з кризовим 2013 роком, зростання є меншим і становить 103,4%. Важливо зауважити, що девальвація гривні, стрімка інфляція наприкінці 2013-2014 років та падіння рівня життя у 2014-2015 роках призвели до зменшення кількості виїжджаючих до 50,7-47,6 тис. осіб. Згодом, воєнні дії в Україні спричинило ще більше падіння виїзного туризму у 2022 році – у 2,93 рази, до рівня 44,03 тис. громадян [15].

Динаміка розвитку в'їзного (іноземні туристи) та внутрішнього туризму протягом 2000-2019 років демонструє кардинально протилежну тенденцію порівняно з виїзним туризмом. Спостерігається загальне скорочення кількості туристичних суб'єктів на 99,1% та 87,8% відповідно, до рівня 0,8 та 27,4 тис. осіб. Якщо ж порівнювати з даними 2013 року, то показники становлять -93,5% для в'їзного та +18,2% для внутрішнього туризму. У 2022 році порівняно з попереднім періодом зафіксовано негативну динаміку на рівні -51,0% для іноземного туризму (або -99,6% порівняно з 2000 роком) та -68,0% для внутрішніх подорожей, що відповідає 0,31 та 8,77 тис. туристів відповідно [5].

Варто відзначити лідерство туристичних підприємств Одеської області за кількістю обслугованих туристів. У середньому за 2022-2023 роки цей показник становив 69,4 тис. осіб, тоді як у Миколаївській та Херсонській областях відповідні показники значно нижчі – 18,4 та 14,8 тис. подорожуючих, що становить 16,7% та 13,4% від загальної кількості відповідно [7].

Згідно з чинним законодавством України, суб'єкти туристичного ринку представлені різноманітними підприємствами та установами, які отримали відповідні ліцензії. Серед них ключову роль відіграють туристичні оператори та агенти. Оператори є виробниками туристичних продуктів, таких як тури та маршрути, тоді як агенти займаються їх реалізацією. Оператори формують туристичні пакети, замовляючи послуги у готелів, транспортних компаній, ресторанів та інших постачальників.

Ефективна робота туристичного ринку регіону безпосередньо впливає на загальний економічний розвиток (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка кількості суб'єктів туристичної сфери Причорноморського регіону у 2019-2023 рр.

Регіон	Роки					Середній показник за 2019-2023 рр.
	2019	2020	2021	22	2023	
Суб'єкти туристичної сфери (всього)						
Миколаївська обл.	89	59	87	84	89	86,6
Одеська обл.	241	244	270	261	194	241,6
Херсонська обл.	12	52	80	73	52	68,3
Загалом по регіону:	425	255	437	418	335	396,7
Туроператори (всього)						
Миколаївська обл.	6	5	3	3	1	2,3
Одеська обл.	116	24	17	13	12	14,0
Херсонська обл.	5	4	1	2	1	1,3
Загалом по регіону:	127	33	21	18	14	17,6
Турагенти (всього)						
Миколаївська обл.	77	52	81	18	19	39,3
Одеська обл.	139	200	232	107	80	139,6
Херсонська обл.	65	44	71	8	7	28,6
Загалом по регіону:	281	296	384	133	106	207,6
Суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність (всього)						
Миколаївська обл.	3	3	3	63	69	45
Одеська обл.	6	21	21	141	102	88
Херсонська обл.	12	5	8	63	46	39
Загалом по регіону:	21	29	32	327	217	172

Джерело: систематизовано та розраховано автором за даними [21].

Зростання туристичних потоків сприяє розвитку багатьох інших галузей економіки, таких як готельний бізнес, транспорт, харчування, торгівля сувенірами тощо. Цей ефект, відомий як мультиплікатор, дозволяє збільшити обсяги виробництва, створити нові робочі місця та збільшити податкові надходження до бюджету.

Як видно з таблиці, спостерігається стійка тенденція до зниження туристичної активності в Причорноморському регіоні. Це свідчить про необхідність кардинальних змін у підходах до розвитку туристичної галузі та впровадження нових механізмів її функціонування.

Проаналізувавши представлені дані, можна зробити такі висновки:

1. Необхідна активізація туристичної галузі: Необхідно прискорити розвиток туристичної інфраструктури, зокрема в Причорноморському регіоні, з метою залучення більшої кількості іноземних туристів. Особливу увагу слід приділити популяризації історико-культурних пам'яток та курортів регіону.

2. Розробка стратегії розвитку. Для сталого розвитку туристичної галузі необхідно розробити комплексну стратегію, яка включатиме заходи щодо підвищення конкурентоспроможності регіонального туризму. Прикладом може слугувати Миколаївський регіон, який має значний потенціал для розвитку.

2.2. Ефективне використання економічних ресурсів для підтримки сталого розвитку регіонального туризму

Оскільки туристична індустрія має значний вплив на економічне зростання держави, виникає необхідність у проведенні детального аналізу її ефективності. Такий аналіз має включати оцінку економічних результатів діяльності туристичних підприємств, ефективності використання ресурсів та впливу туризму на розвиток регіонів. Головною метою такого аналізу є визначення шляхів підвищення економічної ефективності туристичної галузі.

Прибуток від туристичних послуг є ключовим фактором розвитку туристичної галузі та економіки в цілому. Збільшення доходів від туризму сприяє створенню нових робочих місць, підвищенню податкових надходжень до бюджету та стимулює розвиток супутніх галузей. Аналіз прибутковості різних сегментів туристичного ринку дозволяє оцінити їх ефективність та визначити напрямки подальшого розвитку.

Операційні витрати туристичних підприємств охоплюють широкий спектр витрат, пов'язаних з наданням туристичних послуг. До них належать витрати на оплату праці персоналу, оренду приміщень, закупівлю товарів та послуг, маркетинг, адміністративні витрати та інші. Аналіз структури операційних витрат туристичних підприємств Причорноморського регіону, проведений на початку 2023 року (рис. 2.3.), дозволив виявити наступне:

1. Аналіз структури операційних витрат туристичних підприємств Причорноморського регіону показав, що найбільшу частку складають матеріальні витрати (40,3%) та інші операційні витрати (39,2%). Ці дані свідчать про значний вплив вартості товарів та послуг, необхідних для надання туристичних послуг, на загальні витрати підприємств.

2. При цьому спостерігається певна динаміка у структурі витрат протягом останніх років, що може бути пов'язано зі зміною економічних умов та особливостями розвитку туристичної галузі в регіоні.

3. Порівняння структури витрат туристичних підприємств Причорноморського регіону з державними показниками виявило суттєві відмінності, що свідчить про специфіку розвитку туристичного бізнесу в регіоні [35].

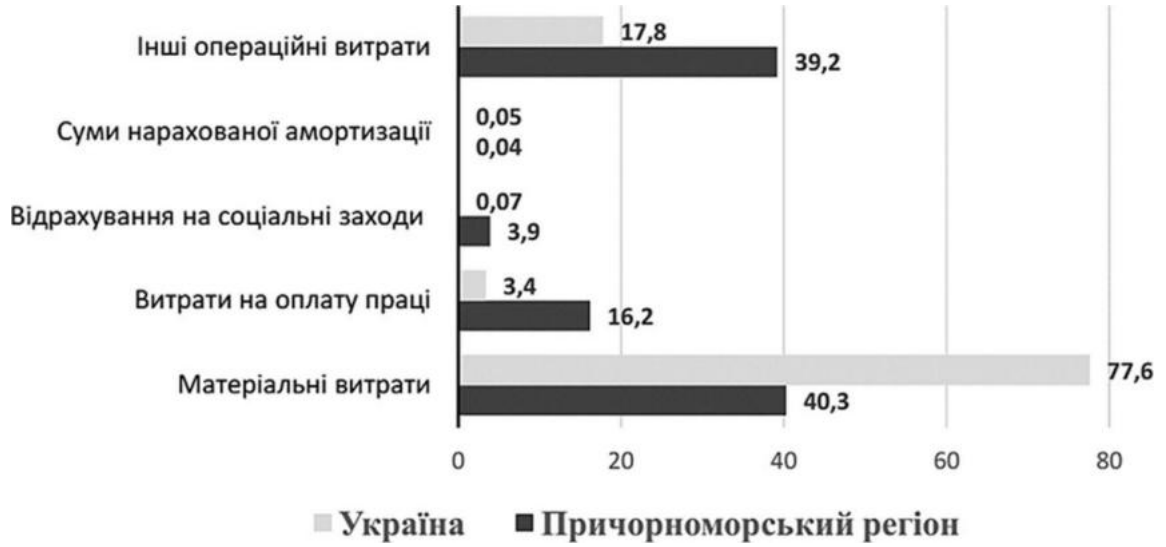

Рис. 2.3. Обсяг витрат суб'єктів туристичної галузі Причорноморського регіону станом на 2023 р., %

Джерело: сформовано за даними [19].

Аналіз витрат туристичних підприємств Причорноморського регіону показав, що найбільшу частку витрат має Одеська область. Середньорічні витрати туристичних підприємств Одеської області за період з 2021 по 2023 роки становили 70,6 млн грн, що складає 91,8% від загального обсягу витрат регіону (рис. 2.4.). Основними статтями витрат туристичних підприємств є послуги з розміщення туристів, пасажирські перевезення та харчування.

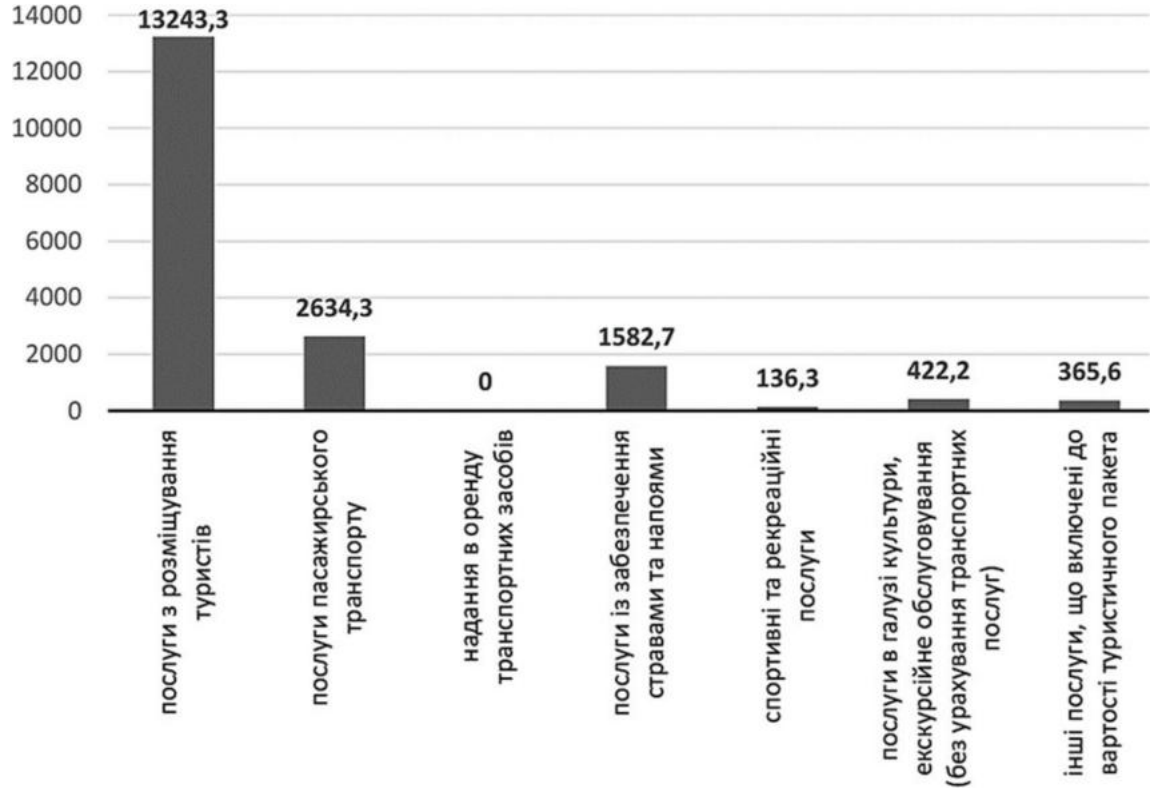

Рис. 2.4. Розподіл витрат туристичних підприємств Причорноморського регіону на послуги сторонніх організацій, необхідні для виробництва туристичного продукту, станом на 2023 рік.

Джерело: сформовано за даними [19].

У сучасних умовах успіх будь-якого бізнесу, зокрема туристичного, залежить від здатності постійно адаптуватися до змін ринку та впроваджувати інновації. Для підвищення конкурентоспроможності та збільшення прибутковості туристичні підприємства повинні постійно шукати нові ідеї та розробляти унікальні туристичні продукти. Саме інновації є рушійною силою розвитку туристичного бізнесу і дозволяють залучити нових клієнтів та збільшити обсяги продажів [19].

У сучасних умовах успіх готельного бізнесу неможливий без постійного впровадження інновацій. Нові технології, маркетингові стратегії та управлінські рішення дозволяють підвищити конкурентоспроможність готелів, задовольнити зростаючі потреби клієнтів та адаптуватися до змін ринку. Досвід світових лідерів готельного бізнесу демонструє, що інновації є ключовим фактором виходу з кризових ситуацій, таких як пандемія COVID-19 та війна.

Одним з ключових показників туристичної ємності регіону є кількість ліжко-місць у готелях та інших засобах розміщення. Цей показник дозволяє оцінити потенційну кількість туристів, яких може одночасно прийняти регіон. Аналіз даних про кількість ліжко-місць є важливим інструментом для планування розвитку туристичної інфраструктури та розробки стратегій залучення туристів [21].

Для оцінки завантаженості закладів туристичної сфери використовують показник "ліжко-дні". Він показує, скільки днів ліжка в закладі були зайняті туристами. Чим більше ліжко-днів, тим вищий рівень заповнюваності закладу і, відповідно, його ефективність.

Для оцінки потенціалу туристичного ринку та ефективності роботи закладів розміщення використовується показник коефіцієнта використання

ліжко-місць. Цей показник дозволяє визначити, наскільки ефективно використовуються наявні ресурси, тобто готельні номери. Чим вищий цей коефіцієнт, тим більша кількість днів ліжка зайняті туристами, що свідчить про високий рівень завантаженості закладів та ефективність їхньої роботи. З іншого боку, низький коефіцієнт використання ліжко-місць може свідчити про наявність проблем у туристичному бізнесі та необхідність вжиття заходів для збільшення туристичних потоків.

Нестабільність використання мережі засобів розміщення в Причорноморському регіоні обумовлена низкою соціально-економічних чинників. Зокрема, пандемія COVID-19, військові дії та економічна криза призвели до обмеження можливостей для подорожей, зниження доходів населення та зростання цін на туристичні послуги. Внаслідок цього спостерігається коливання кількості туристів та зниження завантаженості закладів розміщення.

Проведений аналіз розвитку туристичної галузі Причорноморського регіону України виявив ряд суттєвих проблем, які стримують його потенціал. Незважаючи на значний природний та культурний потенціал, регіон стикається з низкою викликів, що призводять до низької конкурентоспроможності туристичного продукту.

Можна виділити такі основні проблеми розвитку туристичної галузі Причорноморського регіону, які включають:

1. Недостатнє державне регулювання: Відсутність чіткої стратегії розвитку туризму, нескоординованість дій різних рівнів влади та недофінансування галузі.

2. Низька якість туристичних послуг: Недостатній рівень сервісу, застаріла інфраструктура, відсутність інноваційних продуктів.

3. Неефективна маркетингова політика: Слабка промоція регіону на зовнішніх ринках, відсутність чіткої позиціонування.

4. Вплив зовнішніх факторів: Пандемія COVID-19, війна в Україні та пов'язані з ними економічні труднощі завдали значної шкоди туристичній галузі.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Розвиток туризму в Україні неможливий без постійного оновлення та впровадження інновацій. Інноваційна політика в туристичній галузі має на меті зробити українські туристичні продукти більш привабливими для туристів з усього світу, що, в свою чергу, сприятиме розвитку економіки країни.

Під час дослідження функціонування туристичних підприємств було виявлено, що в сучасних умовах гостро постає необхідність розробки інноваційної системи менеджменту. Така система повинна не лише забезпечувати ефективну внутрішню організацію діяльності, але й сприяти постійному розвитку підприємства, його здатності адаптуватися до мінливих вимог ринку та навіть випереджати його тенденції.

Класичні підходи до менеджменту, орієнтовані на стабільність та виконання встановлених стандартів, виявляються недостатніми для динамічної сфери туризму. Тому необхідне розроблення нової моделі управління, яка б враховувала такі фактори, як непередбачуваність туристичних потоків, зміни в споживчих вподобаннях та інші ринкові тенденції.

Аналіз особливостей туристичних підприємств свідчить про необхідність розробки комплексного підходу до управління в цій галузі. Класичні моделі менеджменту, хоча й корисні, не можуть повністю охопити специфіку туристичної діяльності. Для ефективного управління туристичними підприємствами необхідно враховувати такі фактори, як:

1. Специфіка туристичних послуг: нематеріальність, нерозривність виробництва і споживання, важливість взаємодії з клієнтом.

2. Вплив зовнішнього середовища: динамічність ринку, конкуренція, зміни в споживчих вподобаннях.

3. Соціальний аспект: взаємодія з персоналом, клієнтами, партнерами.

4. Стандарти якості: відповідність міжнародним стандартам, екологічна безпека, безпека туристів.

5. Орієнтація на клієнта: створення унікальних вражень, персоналізація послуг [32].

Сучасний туристичний бізнес зазнає значних трансформацій під впливом глобальних викликів, таких як пандемії, геополітичні конфлікти та кліматичні зміни. Ці фактори вимагають від галузі постійного оновлення та адаптації. Головними напрямками трансформації менеджменту в туризмі є:

- Диверсифікація туристичних продуктів: з'являються нові сегменти ринку, такі як екотуризм, гастротуризм, медичний туризм тощо.
- Інновації в управлінні: застосування цифрових технологій, розвиток нових маркетингових інструментів, зміна організаційної структури підприємств.
- Співпраця та партнерство: об'єднання зусиль на різних рівнях для вирішення спільних проблем та розвитку галузі.
- Соціальна відповідальність: турбота про довкілля, підтримка місцевих громад, сприяння сталому розвитку [22].

Менеджмент у туристичній галузі – це динамічна система, що постійно розвивається та вдосконалюється. Його теоретичні засади формувалися протягом кількох десятиліть і продовжують збагачуватися новими знаннями та досвідом. Комплексність туристичного бізнесу визначає різноманітність форм прояву менеджменту, які залежать від таких факторів як масштаб підприємства, специфіка туристичного продукту, рівень конкуренції та інші.

Мобільні додатки стали невід'ємною частиною сучасного туристичного маркетингу. Вони відіграють ключову роль у просуванні рекреаційно-туристичних послуг, забезпечуючи зручний доступ до інформації для як постачальників, так і споживачів.

Мобільні додатки для бізнесу. Готелі, ресторани та інші туристичні компанії використовують мобільні додатки для управління своїми послугами, бронювання, лояльності клієнтів та отримання зворотного зв'язку. Такі

додатки дозволяють оптимізувати внутрішні процеси та покращити взаємодію з клієнтами.

Мобільні додатки для туристів. Для туристів мобільні додатки є незамінними помічниками у плануванні подорожей. Вони надають широкий спектр функцій: пошук та бронювання готелів, авіаквитків, ресторанів, оренда автомобілів, створення персоналізованих маршрутів, офлайн-карти, мовні перекладачі та багато іншого.

Аналіз даних рис. 3.1 свідчить про значний потенціал мобільних додатків як інструменту маркетингу в туристичній індустрії. Їх використання безпосередньо впливає на зростання доходів підприємств, сприяючи збільшенню завантаженості готелів, відвідуваності ресторанів та продажу авіаквитків. Більш того, розвиток мобільних додатків робить дестинації більш привабливими для інвесторів, сприяючи їхньому економічному зростанню.

Рис. 3.1. Популярність мобільних додатків для планування подорожей в Україні

Джерело: [5].

Швидкий розвиток технологій кардинально змінив спосіб, яким ми плануємо та здійснюємо подорожі. Смартфони, завдяки своїм багатофункціональним можливостям, стали незамінними супутниками мандрівників. Вони не лише полегшують навігацію та пошук інформації, але й дозволяють бронювати квитки, готелі та екскурсії в режимі реального часу. Таким чином, смартфон перетворюється на персонального туристичного помічника, який завжди під рукою.

Зміна світових умов, зокрема, пандемія COVID-19, призвела до трансформації потреб споживачів у сфері туризму. Сучасні мандрівники все частіше поєднують бізнес-поїздки з відпочинком, формуючи новий тренд - bleisure. Цей формат подорожей, який передбачає продовження бізнес-відрядження для відпочинку, стає дедалі популярнішим, свідчачи про бажання людей поєднати робочі завдання з особистими інтересами.

Незважаючи на те, що частка туризму в українському ВВП становить близько 3-4%, потенціал цієї галузі значно більший. Порівняння з іншими країнами, де туризм є одним з основних драйверів економічного зростання, свідчить про необхідність активізації зусиль для розвитку туристичної індустрії в Україні. Аналіз світових трендів та досвіду інших країн (рис. 3.2) допоможе визначити пріоритетні напрямки розвитку українського туризму.

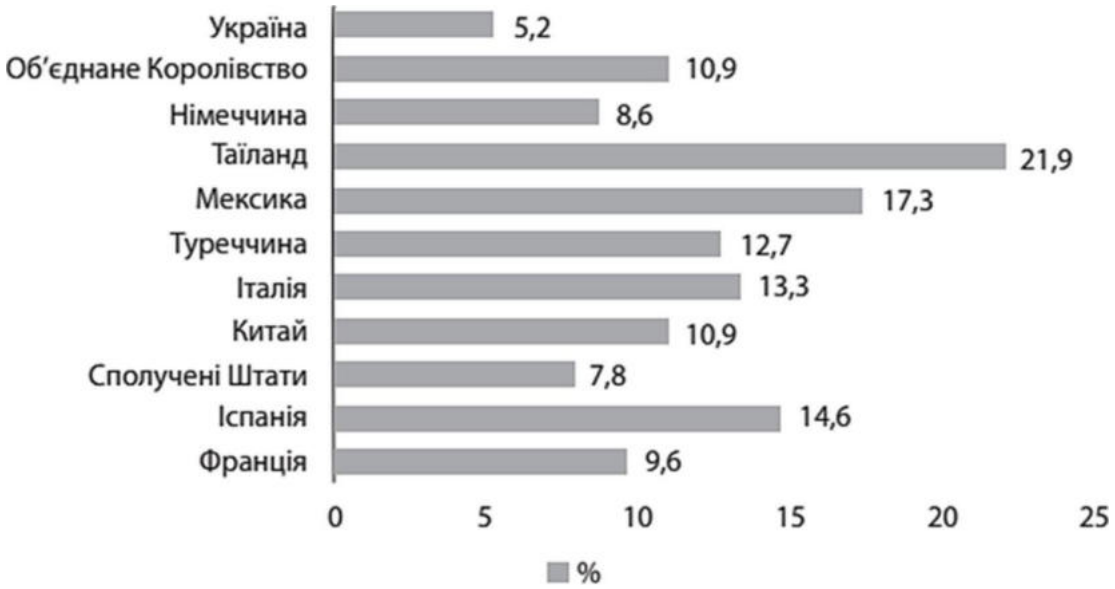

Рис. 3.2. Рейтинг країн за часткою туризму у ВВП, %

Джерело: [7].

Досягнення сталого розвитку туризму вимагає збалансування економічних, соціальних та екологічних аспектів. Тільки за умови гармонійного поєднання цих складових можна забезпечити довготривалий розвиток туристичної галузі без шкоди для навколишнього середовища та місцевих громад.

Повномасштабна війна в Україні завдала значної шкоди туристичній індустрії, спричинивши руйнування інфраструктури, зниження попиту на туристичні послуги та погіршення іміджу країни як туристичної дестинації. Для відновлення туристичного потенціалу України необхідно вжити комплекс заходів, спрямованих на забезпечення безпеки туристів, відновлення інфраструктури та просування позитивного іміджу країни.

Інтеграція України до Європейського Союзу вимагає модернізації національної економіки, зокрема, розвитку конкурентоспроможної туристичної галузі. Для успішної адаптації до європейських стандартів необхідно створити сприятливе середовище для інвестування в туризм, забезпечити високу якість туристичних послуг та сприяти розвитку туристичної інфраструктури.

Затверджена урядом програма розвитку туризму на період до 2026 року визначає чіткі напрями для розвитку туристичної галузі України. Розроблені заходи, представлені на рисунку 3.3, спрямовані на забезпечення сталого розвитку туризму та його інтеграцію в національну економіку.

Для забезпечення сталого розвитку туристичної галузі необхідна розробка комплексної державної програми, яка визначить пріоритетні напрями розвитку, механізми фінансування та інструменти підтримки туристичних підприємств. Така програма має бути спрямована на підвищення конкурентоспроможності українського туристичного продукту на світовому ринку. Нами розроблена комплексна програма, яка визначає пріоритетні

напрями розвитку та конкретні заходи для їх реалізації. Візуалізація цієї програми представлена на рисунку 3.4.

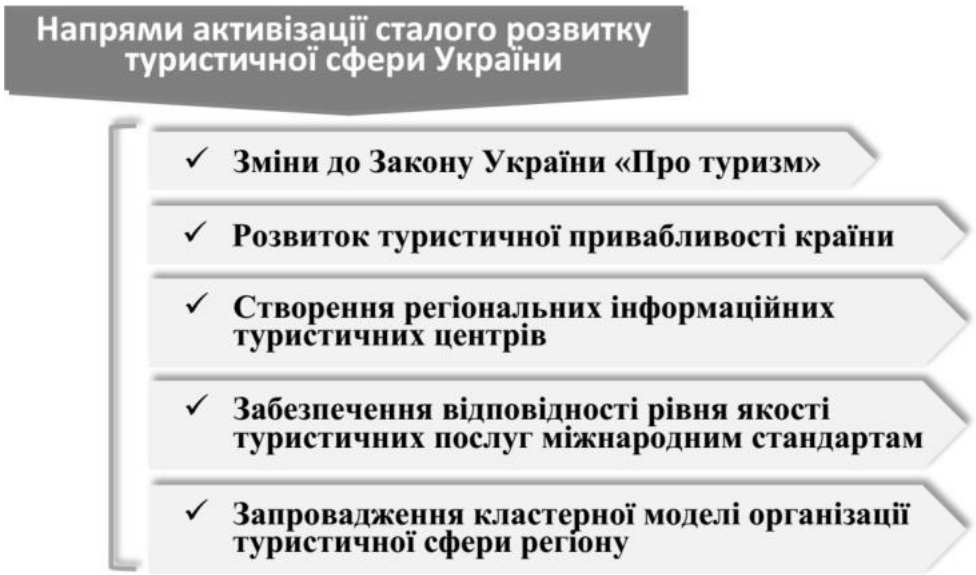

Рис. 3.3. Вектори сталого розвитку туристичної галузі регіону

Джерело: [33].

Рис. 3.4. Напрями розвитку туристичної сфери в умовах викликів та загроз.

Отже, для створення сприятливого середовища для розвитку туристичного бізнесу необхідно працювати в таких напрямах:

1. Здійснити дебюрократизацію процедур та спростити податкове навантаження на підприємства. Зокрема, варто розглянути можливість звільнення від ПДВ експорту туристичних послуг та зниження ставки податку на прибуток для туристичних компаній. Крім того, важливо забезпечити активну підтримку українських туроператорів на міжнародних туристичних виставках, що сприятиме популяризації туристичного потенціалу України.

2. Здійснювати значні інвестиції в історико-культурні об’єкти та супутню інфраструктуру. Це дозволить не лише зберегти культурну спадщину, але й створити привабливі туристичні дестинації. Створення спеціальних економічних зон туристично-рекреаційного типу (СЕЗ ТР) є ефективним інструментом для залучення інвестицій та прискорення розвитку туристичної інфраструктури.

3. Створювати туристичні0 кластери, які є ефективним інструментом для розвитку туристичної галузі. Цей підхід дозволяє об'єднати зусилля різних суб'єктів господарювання, підвищити конкурентоспроможність регіону та створити унікальні туристичні продукти. Особливу увагу слід приділяти розвитку сільського та екологічного туризму, які мають великий потенціал для зростання.

4. Туристично-інформаційні центри повинні виконувати широкий спектр функцій, включаючи консультування, маркетинг, статистичний аналіз та контроль якості. Завдяки своїй діяльності ТІЦ можуть сприяти зростанню туристичних потоків, підвищенню задоволеності туристів та розвитку туристичної інфраструктури.

5. Для підвищення конкурентоспроможності українського туризму необхідно впровадити міжнародні стандарти якості в усі сфери туристичної діяльності. Це передбачає сертифікацію туристичних об'єктів, розвиток партнерських відносин між туристичними підприємствами та іншими

галузями економіки, а також впровадження сучасних систем управління якістю [27].

Розвиток туристичної галузі Причорномор'я є одним з пріоритетних напрямів інтеграції України в Європейський Союз. Впровадження європейських стандартів якості та безпеки, а також активна участь у міжнародних туристичних проектах дозволять зробити регіон привабливим для іноземних туристів та сприятимуть економічному зростанню регіону.

З метою забезпечення сталого розвитку туристичної галузі Причорномор'я розроблено довгострокову стратегію, яка визначає пріоритетні напрямки розвитку на період до 2030 року. Детальний огляд цієї стратегії представлено на рис. 3.5.

Рис. 3.5. Концепція сталого розвитку туристичної галузі Причорномор'я

Джерело: [7].

Реалізація програми розвитку туризму Причорномор'я повинна здійснюватися в контексті загальнодержавної стратегії розвитку туристичної галузі. Це забезпечить узгодженість дій на всіх рівнях управління та сприятиме досягненню синергетичного ефекту.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищевикладене, слід відзначити наступне.

Аналіз наукових досліджень дозволяє визначити туризм як складну систему взаємопов'язаних соціальних, економічних та культурних процесів. Туризм передбачає тимчасові переміщення людей з метою відпочинку та розваг, що стимулює розвиток відповідної інфраструктури та сфери послуг. Туризм – це багатогранна діяльність, спрямована на задоволення потреб відвідувачів та одночасне забезпечення сталого розвитку регіону. Такий підхід передбачає збереження природного та культурного середовища, підтримку місцевих громад та економічне зростання.

Туристична індустрія являє собою складну систему, що інтегрує понад 50 галузей економіки. Її розвиток сприяє не лише економічному зростанню, а й соціальній стабільності, культурному збагаченню та збереженню природного середовища, виконуючи функцію важливого інструменту зовнішньої політики держави.

Географічне розташування України створює сприятливі умови для розвитку туристичної галузі. Однак, незважаючи на значний потенціал, Україна стикається з низкою проблем, пов'язаних з недостатньо розвиненою туристичною інфраструктурою та якістю послуг, що стримує її конкурентоспроможність на світовому ринку.

Політичні та військові конфлікти в Україні, що розпочалися у 2013 році, мали руйнівні наслідки для туристичної галузі. Зниження потоків туристів призвело до значних економічних втрат та ускладнило розвиток багатьох регіонів країни.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну кардинально змінило туристичну ситуацію в країні. Питання безпеки стало пріоритетним для потенційних туристів, що призвело до значного спаду в'їздного туризму та зміни туристичних потоків.

Аналіз наявних методологій класифікації негативних явищ і тенденцій, що перешкоджають сталому розвитку туризму, дозволив виділити такі специфічні ризики та загрози: фінансові ризики, інноваційні ризики, інтелектуально-кадрові ризики, політико-правові ризики, комунікаційні ризики, просторово-поляризаційні ризики, екологічні ризики, безпекові ризики.

Проведений аналіз розвитку туристичної галузі Причорноморського регіону України виявив ряд суттєвих проблем, які стримують його потенціал. Незважаючи на значний природний та культурний потенціал, регіон стикається з низкою викликів, що призводять до низької конкурентоспроможності туристичного продукту.

Можна виділити такі основні проблеми розвитку туристичної галузі Причорноморського регіону, які включають:

1. Недостатнє державне регулювання: Відсутність чіткої стратегії розвитку туризму, нескоординованість дій різних рівнів влади та недофінансування галузі.

2. Низька якість туристичних послуг: Недостатній рівень сервісу, застаріла інфраструктура, відсутність інноваційних продуктів.

3. Неефективна маркетингова політика: Слабка промоція регіону на зовнішніх ринках, відсутність чіткої позиціонування.

4. Вплив зовнішніх факторів: Пандемія COVID-19, війна в Україні та пов'язані з ними економічні труднощі завдали значної шкоди туристичній галузі.

Досягнення сталого розвитку туризму вимагає збалансування економічних, соціальних та екологічних аспектів. Тільки за умови гармонійного поєднання цих складових можна забезпечити довготривалий розвиток туристичної галузі без шкоди для навколишнього середовища та місцевих громад.

Повномасштабна війна в Україні завдала значної шкоди туристичній індустрії, спричинивши руйнування інфраструктури, зниження попиту на

туристичні послуги та погіршення іміджу країни як туристичної дестинації. Для відновлення туристичного потенціалу України необхідно вжити комплекс заходів, спрямованих на забезпечення безпеки туристів, відновлення інфраструктури та просування позитивного іміджу країни.

Розвиток туристичної галузі Причорномор'я є одним з пріоритетних напрямів інтеграції України в Європейський Союз. Впровадження європейських стандартів якості та безпеки, а також активна участь у міжнародних туристичних проектах дозволять зробити регіон привабливим для іноземних туристів та сприятимуть економічному зростанню регіону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алієва А. Ю. Стратегічні завдання розвитку транскордонного ринку туристично-рекреаційних послуг. Наук. вісн. Ужгородського ун-ту. Сер. «Економіка» : зб. наук. пр. 2016. Вип. 1(47). Т. 2. С. 99–101.

2. Артеменко О.І. Інформаційні технології в галузі туризму. Аналіз застосувань та результатів досліджень . Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Інформаційні системи та мережі: збірник наукових праць. 2015. № 814. С.3–22. URL: http://ena.lp.edu.ua. – Назва з екрана.

3. Беспала О.А. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку туристичного ринку в Україні. Економіка: реалії часу. 2017. № 6(34). С. 9–17.

4. Біланюк О. П. Концептуальні засади розвитку туризму в транскордонних регіонах. Географія та туризм.2018. Вип.43. С. 48-57.

5. Біль М. Транскордонне співробітництво регіонів України в галузі туризму: сучасний стан та основні напрямки розвитку Демократичне врядування : наук. вісн. 2008, Вип. 2, С. 21-24.

6. Бородіна О. М., Прокопа І. В. Інклюзивний сільський розвиток: наук. дискурс. Економіка і прогнозування. 2019. № 1. С. 70-85.

7. Винарська В. С. Роль туризму в економіці країни. Актуальні проблеми і перспективи розвитку економіки України. Луцьк, 2010. С. 24–26.

8. Гливенко В.В., Клименко Т.В., Лаптій Т.М. Мале підприємництво в системі державно-приватного партнерства. Україна – ЄС. Сучасні технології, економіка, право. Чернігів : ЧНТУ, 2015. Ч. 1. С. 87–90.

9. Глоба С.В. Інноваційна складова моделі регулювання туристичної діяльності на регіональному рівні . Економіка і регіон. 2012. №2(33). С.84-87.

10. Гонта О.І., Косач І.А. Особливості формування інтеграційних підприємницьких агропромислових структур в контексті відносин державноприватного партнерства. Науковий вісник Полісся. 2017. Вип. 1(9). Ч. 1. С. 25– 29.

11. Гречишкіна Є.А. Механізм управління сталим розвитком регіонального туризму. Економічний вісник Донбасу. 2018. № 1 (51) с. 150-159.

12. Дмитренко В. М. Напрями вдосконалення механізмів розвитку туризму на регіональному та місцевому рівнях. Держава та регіони. Сер. Державне управління: наук.-вироб. журн. 2007. № 4. С. 69–74.

13. Добрянська Н.А., Крупіца І.В Сучасний стан та шляхи покращення організації гастрономічного туризму в Україні. 82 наукова конференція викладачів університету Одеса 2022, 26-29 квітня 2022 р С. 191-193.

14. Дорожня карта конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні. Підсумкова доповідь. HDC (Hotel & Destination Consulting). URL: https://nto.ua/assets/files/ntou-book-strategic-ebrd-tourismroadmap.pdf

15. Дунаєв І.В. Ціннісні цілі модернізації регіональної економіки крізь призму принципу «розумної спеціалізації» Аналітика і влада: журн. експерт.-аналіт. матеріалів і наук. пр. Ін-ту пробл. держ. упр. та місц. самоврядування Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К.:НАДУ.2014. 9. 240 с.

16. Кабмін затвердив план з розвитку туризму в Україні на найближчі роки. URL: https://uitt-kiev.com/uk-UA/press/news/6075.aspx

17. Калініченко С. М., Крупіца І. В., Голованова Г. Є., Грібінник А. В. Характерні риси системи управління підприємств туристичної сфери. Бізнес Інформ. 2022. №3. С. 67–71.

18. . Кальченко О. Теоретичні аспекти інноваційної діяльності підприємств туристичної галузі. Вісник Чернігівського державного технологічного університету. 2011. № 4(54). С. 147–155.

19. Кифяк О.В. Ресурсний потенціал розвитку туристичних дестинацій. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2019. № 4. С. 60–70.

20. Крупіца І. В., Калініченко С. М., Голованова Г. Є., Грібінник А. В. Характерні риси системи управління підприємств туристичної сфери. БізнесІнформ. 2022. №3. С. 67-71.

21. Крупіца І. В., Калініченко С. М., Омельченко Г. Ю., Грібіник А. В., Грищенко Н. В. Туристичні інновації та їх роль у підвищенні конкурентних переваг туристичного продукту. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2021. Том 6. № 3. С. 266 – 272.

22. Крупіца І.В., Коверга А.В. Формування національної мережі туристичних інформаційних центрів в Україні. Економіка та суспільство. Електронне наукове видання .2018. №14. С. 606-612.

23. Крупіца І.В., Ліганенко М.Г. Методичні особливості цифровізації навчального процесу. ІІІ Всеукраїнська науково-методична конференція «Забезпечення якості вищої освіти: підвищення ефективності використання інформаційних технологій у здійсненні освітнього процесу» ОНАХТ, Одеса. 14-16 квітня 2021 р. С.322 – 324.

24. Лебедєв І. В. Сталий розвиток туризму: досвід Європейського Союзу і завдання для України. Вісн. соц.-екон. досліджень: зб. наук. праць. Одеса: ОНЕУ. 2018. № 3 (67). С. 162-173.

25. Лендєл О.Д. Напрямки розвитку інфраструктури ринку туристичних послуг регіону. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія Економіка. 2018. №1 (9). С.110-116.

26. Любаров Ю.Й. Напрямки та бар'єри регіонального розвитку туристичної індустрії. Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія «Економічні науки». 2020. №2. С.235-248.

27. Масюк Ю.О. Стратегічне управління розвитком туризму в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.03 – економіка та управління національним господарством . Львів, 2017. 25с.

28. Моісєєва Н.І. Інноваційний розвиток туристичної сфери регіону : теорія, методологія, практика. Монографія. Миколаїв. ФОП Швець В.М. 2018. 330 с. (26,5 друк. арк.).

29. Моісєєва Н. І., Крупіца І. В., Байрачна О. К., Павлюк С. І. Стратегічний контекст сталого розвитку туристичної сфери в Україні.

Актуальні проблеми інноваційної економіки. 2021, № 2. С. 60-67.http://apie.org.ua/uk/стратегічний-контекст-сталого-розви/

30. Монастирський В. Державне регулювання туристичної діяльності в Україні . Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2013. Вип. 43. Ч.2. С.249-254.

31. Науковий центр розвитку туризму: офіційний Інтернетсайт. URL: (http://ncrt.com.ua/index.php?page=strategiya).

32. Національна туристична організація України: офіційний веб-сайт. URL: https://nto.ua/index_ua.html

33. Нехайчук Д.В. Використання інструментів державно-приватного партнерства задля фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку держави. Інвестиції: практика та досвід. 2015. № 8. С. 118–123.

34. Орлова М.Л. Крупіца І.В., Байрачна О.К. Дослідницький метод навчання студентів спеціальності «Туризм»// ІІ Всеукраїнська науково-методична конференція: Забезпечення якості вищої освіти / ОНАХТ, Одеса, 28- 30 квітня 2020 р.– Одеса.

35. Павліха Н. В. Розвиток транскордонного співробітництва в контексті просторового облаштування прилеглих територій. Проблеми європейської інтеграції і транскордонного співробітництва: ІІ Між нар. наук.-практ. конф., 29–30 верес. 2005 р. Луцьк: Вежа, 2005. С. 35-41.

36. Павліха Н.В., Цимбалюк І.О., Савчук А.Ю. Сталий розвиток туризму та рекреації: сучасні виклики й перспективи для України: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об’єм даних 2,84 Мб. С. 11.

37. Парфіненко А. Ю. Міжнародній туризм в Україні: геополітичні аспекти глобального явища. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2015 Випуск 126 (частина І). С.12-23.

38. Підгірна В.Н., Ємчук Т.В. Преспективи розвитку ринку туристичних послуг України в умовах трансформаційних змін. Інфраструктура ринку. 2020. Випуск 49. С. 46-50.

39. Плотнікова М.Ф., Якобчук В.П., Ходаківський Є.І., Войтенко А.Б., Колеснікова М.С. Державна політика реалізації туристичного потенціалу України. Інвестиції: практика та досвід. 2022. №3. С. 102-112.

40. Попова О.Л. Інклюзивний розвиток: нова концепція чи оновлення концепції сталого розвитку? Економіка і прогнозування. 2020, № 1. С. 128-141. ISSN 1605 – 7988.

41. Прогнімак О. Д. Інклюзивний розвиток України: перешкоди vs перспективи. Екон. вісн. Донбасу. 2018. № 1 (51). С. 187–197. 49. Про Державний бюджет України : Закон України від 22 грудня 2011 року. Дата оновлення: 13 грудня 2018 року. Відомості Верховної Ради. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80-19 (дата звернення: 01.02.2020).

42. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р. URL: http://zakon.rada.gov.ua

43. Про туризм. Закон України 324/95-ВР у редакції від 16.10.2020, підстава — 124-IX. Верховна Рада України. Законодавство України. Офіційний сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text.

ДОДАТКИ

Додаток А

Рис. 1. Оптимізована базова система класифікація туризму.

Джерело: [10].

Додаток Б

Рис. 2. Основні методичні підходи до дослідження туризму.

Джерело: [7].

Додаток В

Таблиця 1

Міжнародна та національна система облікових показників статистики туризму

Блоки показників	Національна система	Міжнародна система
1. Обсяг і напрямки туристичних потоків	✓ кількість громадян України, які виїздили за кордон; ✓ кількість іноземних громадян, які відвідали Україну; ✓ кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності України, всього, в тому числі іноземних туристів, туристів-громадян України, які виїжджали за кордон та внутрішніх туристів; ✓ кількість екскурсантів	• кількість іноземних громадян, які відвідали країну (відвідувачі, які ночують, одноденні відвідувачі та пасажири круїзів); • кількість громадян країни, які виїздили за кордон; • кількість внутрішніх туристів що перебували з ночівлею
2. Попит і пропозиція туристичних послуг за регіонами	✓ кількість туристів за метою поїздки; ✓ кількість туро-днів за реалізованими путівками; ✓ кількість суб'єктів туристичної діяльності, номерів, місць у них	• прибулі з інших країн за метою відвідання, регіонами виїзду та видами транспорту); • тривалість перебування оцінюється кількістю ночівель у різних закладах розміщення окремо для іноземних (в'їзних та виїзних) і внутрішніх туристів; • кількість засобів розміщення номерів, місць у них
3. Наявність туристичних ресурсів	✓ кількість та стан природних об'єктів (водойм, лісів, гір, заповідних степів тощо); ✓ кількість та стан пам'яток культури, історії, архітектури, археології, музеїв, монументів, культових пам'яток тощо; ✓ кількість та статус театрів	• кількість та стан природних об'єктів (водойм, лісів, гір, заповідних степів тощо); • кількість та стан пам'яток культури, історії, архітектури, археології, музеїв, монументів, культових пам'яток тощо; • кількість та статус театрів
4. Ефективність туристичної діяльності	✓ обсяг наданих туроператорами туристичних послуг; ✓ комісійні турагентів; ✓ витрати, пов'язані з наданням туристичних послуг; ✓ чистий прибуток (збиток) підприємств	• туристські витрати в'їзних туристів в даній країні; • туристські витрати виїзних туристів в інших країнах
5. Макро-економічне значення розвитку туризму	✓ обсяг туристського споживання; ✓ зайнятість в сфері туризму; ✓ сума податків, що надходить до бюджету від туристичної діяльності	• валовий внутрішній продукт, створений туристичною галуззю; • експорт туристичних послуг; • імпорт туристичних послуг; • пряма зайнятість у сфері туризму